

## Nieuwsbrief - EHRC Updates 2024-13

Nummer 13, 2024

Redactie: J.H. Gerards, H. Morre, J. Krommendijk, S. Lambrecht, P. Ölçer, B. Aarrass, L.E. Burgers, P. Cannoot, L.R. Glas, C. Mak, D.A.G. van Toor en C. Van de Graaf.

### INHOUDSOPGAVE

#### Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0625JUD002321521** 25-06-2024

Vlaisavljevikj t. Noord-Macedonië, EHRM 25 juni 2024, nr. 23215/21

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0625JUD002095814** 25-06-2024

Oekraïne t. Rusland (inzake de Krim), EHRM (GK) 25 juni 2024, nrs. 20958/14 en 38334/18

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0625JUD005890119** 25-06-2024

Kurkut e.a. t. Turkije, EHRM 25 juni 2024, nrs. 58901/19 en 6 andere

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0625JUD001537913** 25-06-2024

Conseil National de la Jeunesse de Moldova t. Moldavië, EHRM 25 juni 2024, nr. 15379/13

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0625JUD004570920** 25-06-2024

Bechi t. Roemenië, EHRM 25 juni 2024, nr. 45709/20

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0620JUD003778221** 20-06-2024

Z t. Tsjechië, EHRM 20 juni 2024, nr. 37782/21

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0620JUD001396822** 20-06-2024

Spisak t. Tsjechië, EHRM 20 juni 2024, nr. 13968/22

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0620JUD002534420** 20-06-2024

Friedrich e.a. t. Polen, EHRM 20 juni 2024, nrs. 25344/20 en 17 andere

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0620JUD00041120** 20-06-2024

Boronyák t. Hongarije, EHRM 20 juni 2024, nr. 4110/20

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0618JUD005802912** 18-06-2024

Suprun e.a. t. Rusland, EHRM 18 juni 2024, nr. 58029/12

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0618JUD003794918** 18-06-2024

Andrey Rylkov Foundation e.a. t. Rusland, EHRM 18 juni 2024, nrs. 37949/18 en 84 andere

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0618JUD005873714** 18-06-2024

A.P. t. Armenië, EHRM 18 juni 2024, nr. 58737/14

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0604DEC002754718** 04-06-2024

Büttner en Krebs t. Duitsland, EHRM 4 juni 2024 (ontv.besl.), nr. 27547/18

**Europees Hof voor de Rechten van de Mens,**

**ECLI:CE:ECHR:2024:0528DEC003282919** 28-05-2024

Morabito e.a. t. Italië, EHRM 28 mei 2024 (ontv.besl.), nrs. 32829/19 en 45 andere

**Hof van Justitie van de Europese Unie**

**Hof van Justitie van de Europese Unie, ECLI:EU:C:2024:555** 27-06-2024

Gestore dei Servizi Energetici, HvJ EU 27 juni 2024, zaak C-148/23

**Hof van Justitie van de Europese Unie, ECLI:EU:C:2024:521** 18-06-2024

Generalstaatsanwaltschaft Hamm (Demande d'extradition d'un réfugié vers la Turquie), HvJ EU (GK) 18 juni 2024, zaak C-253/22

**Hof van Justitie van de Europese Unie, ECLI:EU:C:2024:524** 18-06-2024

Bundesrepublik Deutschland (Effet d'une décision d'octroi du statut de réfugié), HvJ EU (GK) 18 juni 2024, zaak C-753/22

**Annotatie**

**Tamazount e.a. t. Frankrijk (EHRM, 17131/19) – Is een political question-doctrine verenigbaar met het recht op toegang tot de rechter?**

*R. van der Hulle*

**Annotatie**

**Savinovskikh e.a. t. Rusland (EHRM, nr. 16206/19) – Ontzeggen van pleegzorg aan transgender man ongerechtvaardigd en niet in belang kinderen**

*prof. mr. A.C. Hendriks*

**Annotatie**

**Mária Somogyi t. Hongarije (EHRM, 1507617) – Waarom de bescherming van de**

**reputatie van de overheid geen legitieme doelstelling kan vormen**

*T. Mortier*

**Annotatie**

**D. t. Letland (EHRM, 76680/17) – Informeel kastensysteem in de gevangenis is te beschouwen als onmenselijke en vernederende behandeling**

*P. Jacobs*

## RECHTSPRAAK

**A.P. t. Armenië, EHRM 18 juni 2024, nr. 58737/14**

***Een 14-jarig meisje met een geestelijke beperking wordt in 2012 verkracht door een leraar. De leraar wordt veroordeeld, maar de vraag is of niet meer had kunnen worden gedaan om het meisje te beschermen. Het Hof stelt vast dat in Armenië het wettelijk raamwerk om goed op te komen tegen seksueel misbruik van minderjarigen onderontwikkeld is. Daarnaast was het misbruik in dit geval bekend bij andere leraren en het schoolhoofd, maar wisten zij niet wat te doen en hebben zij dus ook niet opgetreden. Daardoor is de staat tekortgeschoten in de naleving van zijn positieve verplichtingen onder art. 8 EVRM.***

Klaagster heeft een lichte geestelijke beperking. In 2012 diende haar moeder een klacht in bij de politie wegens seksueel misbruik door A.G., het hoofd van de school waar klaagster naartoe ging. Klaagster zelf werd gehoord, net als een aantal klasgenootjes, die ook slachtoffer waren geworden van seksueel grensoverschrijdend gedrag of daarvan getuige waren geweest. Klasgenootje N.M. heeft daarnaast ook zelf verteld aan enkele leraren dat ze had gezien dat A.G. klaagster aanrandde of verkrachtte. Later in 2012 werd een strafvervolgning van A.G. ingezet, waarbij opnieuw klaagster en andere getuigen werden gehoord. Vervolgens vond in het kader van de strafzaak ook een psychiatrisch en psychologisch onderzoek van klaagster plaats en werden A.G. en N.M. met elkaar geconfronteerd. De eigenlijke zitting vond achter gesloten deuren plaats. In 2013 bevond de rechtbank A.G. schuldig aan verkrachting van en onzedelijke handelingen jegens een minderjarige. Hoewel drie verkrachtingen bewezen werden geacht, werden deze als één voortgezette handeling gekwalificeerd. A.G. werd veroordeeld tot acht jaar gevangenisstraf. In 2014 heeft klaagsters vader namens haar een schadevergoedingsactie tegen de staat ingesteld omdat A.G. in dienst van de staat was en hij klaagster tijdens werktijd had verkracht en misbruikt. Ook had de staat onvoldoende gedaan om klaagster te beschermen, terwijl A.G.'s reputatie welbekend was in het dorp. Deze claim werd afgewezen op procedurele gronden omdat die niet aan bepaalde formele vereisten zou

voldoen.

Klaagster stelt allereerst dat de staat onvoldoende heeft gedaan om haar te beschermen tegen het misbruik door haar leraar (die bovendien het administratieve hoofd was van het dorp waarin zij woonde), in strijd met art. 3 EVRM. Het Hof wijst in dit verband op de criteria en de positieve verplichtingen die het heeft geformuleerd in *O'Keeffe*, specifiek voor de situatie van bescherming van leerlingen en kinderen tegen seksueel misbruik. Het belang van deze bescherming is nog groter wanneer die kinderen een beperking hebben, nu zij daardoor nog kwetsbaarder zijn. De staat heeft aangevoerd dat hij niet aansprakelijk kan worden gehouden voor het handelen van A.G., omdat hij niet in zijn hoedanigheid als docent of burgemeester optrad. Het Hof gaat niet in op dit verweer, omdat het van oordeel is dat hoe dan ook de zaak vanuit het perspectief van positieve verplichtingen van de staat moet worden bekeken. Het Hof overweegt dat in dit geval wel snel en adequaat een onderzoek is ingesteld en uitgevoerd, zodat het in dit geval alleen nog gaat om de vraag of de staat zijn materiële positieve verplichtingen tot het bieden van bescherming tegen misbruik is nagekomen.

In dit verband wijst het Hof erop dat er in Armenië geen specifieke wetgeving bestaat om mishandeling en misbruik op scholen tegen te gaan. Hierop heeft ook het VN-Kinderrechtencomité al kritiek geuit. Dit Comité heeft bovendien opgemerkt dat het voor kinderen niet duidelijk was tot wie ze zich zouden kunnen richten als ze misbruik zouden opmerken of meemaken. In het onderhavige geval is ook gebleken dat noch de kinderen, noch de docenten enig idee hadden van wat de te nemen acties waren in een situatie als de onderhavige. De docenten wisten niet hoe ze misbruik konden herkennen en hoe ze erop zouden moeten reageren. In dit geval heeft het hoofd van de school niet eens de autoriteiten of de ouders geïnformeerd. Als anders was opgetreden, zou mogelijk geen misbruik op dezelfde schaal hebben plaatsgevonden. Dit betekent dat in algemene zin de materiële positieve verplichting tot het stellen van de juiste kaders niet is nagekomen.

Het Hof merkt verder op dat de schoolleiding zich ervan bewust zou moeten zijn dat klaagster, toen 14 jaar oud, zich vanwege haar geestelijke beperking in een extra kwetsbare positie bevond. Ze kon de seksuele handelingen waartoe ze werd gedwongen niet begrijpen, maar deze hebben haar wel heel veel angst opgeleverd. In het onderhavige geval kon de schoolleiding bovendien redelijkerwijs weten dat zij werd lastiggevallen door A.G., die in het dorp bekendstond als een schaamteloze rokkenjager en de reputatie had vaker ontuchtige handelingen te verrichten. Ook N.M.'s verklaringen hadden voor de school een aanwijzing moeten zijn dat er echt iets aan de hand was. Geen van de leraren die op de hoogte waren van het misbruik heeft echter enige actie genomen; ze hebben zelfs niet gevraagd hoe het met klaagster ging en hebben ook het schoolhoofd niet geïnformeerd. Of dat was omdat A.G. niet alleen leraar was, maar ook burgemeester van het dorp, zou daarbij niet relevant mogen zijn.

Dit laat zien dat de staat – in dit geval de school – niet de nodige maatregelen heeft getroffen die redelijkerwijze verwacht hadden kunnen worden. Dit betekent dat art. 3 EVRM in materieel opzicht is geschonden.

Klaagster heeft verder gesteld dat art. 8 EVRM is aangetast doordat informatie over de civiele schadeclaim, inclusief haar naam en adres, in de openbare databank Datalex was opgenomen. Ook in dit verband wijst het Hof allereerst op de verplichting van de staat om de rechten, inclusief de privacyrechten, van kwetsbare jonge personen extra te beschermen. Daar komt nog bij dat het een internationaalrechtelijk uitgangspunt is dat de identiteit van slachtoffers van misdrijven, in het bijzonder van minderjarige slachtoffers van zedendelicten, in het bijzonder moet worden beschermd. Dat de staat zich daarvan bewust was, blijkt uit het feit dat wel is besloten om de strafzaak *in camera* te behandelen. Waarom anders is besloten ten aanzien van de publicatie van gegevens op Datalex was niet bekend, maar lijkt te zijn gelegen in de algemene regel dat uitspraken in hun geheel, niet-geanonimiseerd, standaard worden opgenomen in deze databank. Gelet op de gevoelige context en de informatie die in de uitspraak over de zaak was te vinden, is het Hof van oordeel dat de niet-geanonimiseerde publicatie ervan in een openbaar toegankelijke databank een inbreuk oplevert op art. 8 EVRM. Nu daarvoor geen wettelijke basis bestond, kan het Hof concluderen dat er ook sprake is van een schending van deze bepaling zonder te hoeven ingaan op het bestaan van een legitiem doel en proportionaliteit.

In lijn met eerdere uitspraken tegen Armenië concludeert het Hof ten slotte dat ook art. 13 EVRM is geschonden.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 18-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0618JUD005873714

**Zaaknummer:** 58737/14

**Wetsartikelen:** EVRM art. 3, EVRM art. 8 en EVRM art. 13

## RECHTSPRAAK

### **Andrey Rylkov Foundation e.a. t. Rusland, EHRM 18 juni 2024, nrs. 37949/18 en 84 andere**

***Verskillende organisaties die zich bezighouden met het trainen van mensenrechtenactivisten of die opkomen voor de democratie zijn in Rusland ‘ongewenst’ verklaard. Daardoor mogen zij geen activiteiten meer ontplooiën. Mensen die toch deelnemen aan die activiteiten zijn bovendien strafbaar. Het EHRM overweegt dat de activiteiten waarom het gaat in zichzelf niet illegaal zijn. De criteria om organisaties ongewenst te verklaren zijn uiterst vaag en de maatregelen leveren een sterk chilling effect op. De ongewenstverklaringen en de bestraffingen zijn vanwege hun onvoorzienbaarheid niet voldoende voorzien bij wet en daarmee in strijd met art. 10 en 11 EVRM.***

Klagers zijn vier buitenlandse organisaties die in Rusland ‘ongewenst’ zijn verklaard (de Free Russia Foundation, het Ukrainian World Congress, de Association of Schools of Political Studies of the Council of Europe, en Společnost Svobody Informace), drie in Rusland gevestigde organisaties die dezelfde kwalificatie ten deel is gevallen (waaronder eerste klager) en een aantal Russische staatsburgers. De verklaring als ‘ongewenst’ legt een aantal beperkingen op aan organisaties, waaronder de onmogelijkheid om projecten uit te voeren, om kantoren of een bankrekening te hebben, om nieuws te verspreiden via de media, en om een vanuit Rusland publiek toegankelijke website te onderhouden. In 2021 is Russen (ook als zij buiten Rusland wonen) bovendien verboden om deel te nemen aan de activiteiten van een ongewenste organisatie, waarbij straffen kunnen worden opgelegd variërend van boetes tot gevangenisstraf en dwangarbeid. Verschillende klagers zijn inderdaad bestraft vanwege hun betrokkenheid bij de ongewenst verklaarde organisaties.

Voor het EHRM hebben klagers gesteld dat de verklaring als ongewenst van de organisaties een onaanvaardbare inbreuk maakt op de verenigingsvrijheid en de uitingsvrijheid zoals

beschermd door art. 10 en 11 EVRM. Het Hof is van oordeel dat de gevolgen van ongewenstverklaring zodanig zijn dat er inderdaad een inmenging is in deze rechten. De redenen waarom de organisaties ongewenst zijn verklaard houden verband met het feit dat zij activiteiten ontplooiën die de Russische staat onaanvaardbaar vindt, zoals het trainen van activisten, het uitspreken van steun voor het Europese democratiemodel, of het schrijven van kritische rapporten over de Russische overheid. De staat heeft niet betoogd dat klagers daarmee illegaal hebben gehandeld of hebben opgeroepen tot geweld of tot ondermijning van democratische waarden. Het Hof wijst bovendien op de scherpe kritiek die de Venetië Commissie eerder heeft geuit op de afwezigheid van duidelijke criteria voor ongewenstverklaring. Dit betekent dat de bepalingen niet met de nodige precisie zijn geformuleerd en dat daardoor onvoorzienbaar was wanneer een organisatie ongewenst kon worden verklaard. Dit leidt het Hof tot de conclusie dat art. 10 en 11 EVRM zijn geschonden omdat de inbreuk niet was voorzien bij wet.

De klagers die zijn vervolgd en veroordeeld vanwege hun betrokkenheid bij de activiteiten van de ongewenst verklaarde organisaties hebben daarnaast gesteld dat ook daardoor hun door art. 10 en 11 EVRM beschermde rechten zijn geschonden. Het Hof merkt op dat geen van de klagers illegale activiteiten heeft ontplooid. Integendeel: zij hebben hun legitieme EVRM-rechten uitgeoefend door content te delen via social media, door campagne te voeren voor maatschappelijke en politieke doelen, en door deel te nemen aan evenementen en fora. Opnieuw overweegt het Hof dat het voor hen niet voorzienbaar was dat ook dit soort activiteiten verboden en zelfs strafbaar zou zijn. Dit geldt zeker voor zover klagers zijn bestraft voor het plaatsen van hyperlinks naar organisaties voordat zij ongewenst waren verklaard. Verwacht kan niet worden dat individuen op toekomstige ongewenstverklaring anticiperen of dat ze hun websites nalopen op eerder geplaatste links naar dit soort organisaties. Hoe dan ook levert dit een chilling effect op voor hun uitingsvrijheid. Deze bestraffingen zijn dan ook in strijd met art. 10 en 11 EVRM.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 18-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0618JUD003794918

**Zaaknummer:** 37949/18 en 84 andere

**Wetsartikelen:** EVRM art. 10 en EVRM art. 11



## RECHTSPRAAK

### **Bechi t. Roemenië, EHRM 25 juni 2024, nr. 45709/20**

***Een HIV-positieve gevangene zat in een speciale afdeling voor zieke en kwetsbare patiënten. De omstandigheden daar zijn volgens het EHRM niet zodanig problematisch dat ze in strijd komen met art. 3 EVRM. Over de segregatie van HIV-positieve patiënten heeft het CPT zich eerder kritisch uitgelaten. Nu de gezondheidsvoorzieningen in de HIV-vleugels wel iets beter waren, zag het CPT hiervoor echter nog wel een rechtvaardiging. Het EHRM deelt dit oordeel en overweegt dat de gesegregeerde detentie niet in strijd is met art. 3 jo. 14 EVRM.***

Klager, die HIV-positief is, heeft tussen 2019 en 2022 gevangen gezeten. Hij klaagt over de slechte omstandigheden in de gevangenissen waar hij gedetineerd was. Zo was er sprake van ongedierte, gebrekkige ventilatie, ruimtegebrek en rokende medegevangenen. Hij moest verblijven in een vleugel die specifiek bedoeld was voor HIV-positieve gevangenen en deelde verschillende keren een cel met gevangenen met hepatitis C. Daarnaast heeft klager gesteld dat hij vanwege zijn HIV-positieve status niet mocht werken.

Voor het EHRM heeft klager gesteld dat de gevangenisomstandigheden waar hij vanwege zijn HIV-positieve status aan was onderworpen, een schending opleveren van art. 3 jo. 14 EVRM. Het Hof stelt dat de cellen waarin klager gevangen is gehouden steeds aan de minimale omvangvereisten voldeden. Het is een paar keer voorgekomen dat een cel kleiner was dan toegestaan, maar daar is klager dan maar heel kort in vastgehouden. Ook was er sprake van een halfopen en een open regime, waardoor klager een groot deel van de tijd zijn cel kon verlaten en vrij kon bewegen. Voor wat betreft de overige klachten blijkt dat daartegen maatregelen zijn getroffen of onvoldoende kan worden aangetoond dat klager daar echt last van heeft gehad. Dit betekent dat art. 3 EVRM niet is geschonden in dit opzicht.

Wat betreft de beweerde segregatie vanwege zijn HIV-positieve status heeft de regering gesteld dat dit nodig was om goede zorg te kunnen bieden. Daarnaast heeft de regering naar voren gebracht dat werken weliswaar niet was toegestaan, maar dat op verzoek van een

gevangene wel andere activiteiten konden worden ondernomen. Klager heeft een dergelijk verzoek niet gedaan. Het Hof roept tegelijkertijd in herinnering dat het CPT zich al kritisch heeft uitgesproken over de segregatie van HIV-positieve gevangenen en hun onmogelijkheid om te werken. Het CPT zag daarvoor geen rechtvaardiging in de noodzaak van bescherming van de gezondheid. Toch overwoog het CPT dat er in algemene zin in ieder geval wel een rechtvaardiging was voor het afzonderlijk huisvesten van de HIV-positieve gevangenen, die daardoor in iets betere omstandigheden verkeerden en ook directere toegang tot zorg hadden. Tegen de achtergrond van die bevindingen overweegt het Hof dat klager dus weliswaar een verschil in behandeling heeft ondervonden, maar dat dit vooral in zijn voordeel was en bovendien aansloot bij zijn belangen en welzijn. Dit betekent dat art. 14 EVRM niet is geschonden.

Tot slot heeft klager gesteld dat twee van de gevangenen waarin hij was ondergebracht op grote afstand stonden van zijn gezin, zodat art. 8 EVRM is geraakt. De afstanden bedroegen respectievelijk 500 en 800 km. De nationale rechter heeft hier wel naar gekeken en heeft het belang van nabijheid afgewogen tegen het gegeven dat juist in deze gevangenen een afdeling bestond voor zieke of kwetsbare gedetineerden. Gelet daarop, en in het licht van de relatief beperkte afstand, het feit dat er geen bewijs is dat die het onmogelijk heeft gemaakt voor klager om zijn gezinsleven te bewaken, en de relatief korte duur van de gevangenschap, acht het Hof deze klacht kennelijk ongegrond.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 25-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0625JUD004570920

**Zaaknummer:** 45709/20

**Wetsartikelen:** EVRM art. 3, EVRM art. 8 en EVRM art. 14

## RECHTSPRAAK

**Boronyák t. Hongarije, EHRM 20 juni 2024, nr. 4110/20**

***Boronyák heeft als acteur een overeenkomst met een productiemaatschappij gesloten, waarin een geheimhoudingsbeding was opgenomen. Later heeft hij jegens een website verschillende uitspraken gedaan over honoraria die hij ontving. De productiemaatschappij heeft daarover geprocedeerd, waarna Boronyák een hoge boete wegens aantasting van het geheimhoudingsbeding opgelegd kreeg. Het EHRM acht die boete niet onredelijk, omdat Boronyák het beding weloverwogen heeft ondertekend, de gegeven informatie van beperkt publiek belang was, en het belang bij geheimhouding van de productiemaatschappij juist aanzienlijk was. De boete was bovendien niet disproportioneel hoog, zodat art. 10 EVRM niet is geschonden.***

Klager sloot in 2011 een overeenkomst met een productiemaatschappij om als acteur een hoofdrol in een televisieserie te spelen. In het contract was een geheimhoudingsbeding opgenomen met betrekking tot financiële en personele aangelegenheden die de serie betroffen. In 2012 werd de productie beëindigd wegens gebrek aan succes, maar klagers overeenkomst bleef van kracht. Dit leidde later, in 2013/14, tot media-aandacht voor de inkomsten die klager daardoor bleef ontvangen. In verband hiermee gaf klager een interview om de situatie uit te leggen aan een website. Daarop klaagde de productiemaatschappij klager aan vanwege het verbreken van zijn geheimhoudingsverplichtingen. De productiemaatschappij werd daarbij in het gelijk gesteld en klager kreeg een geldboete van omgerekend 26.000 euro opgelegd.

Voor het EHRM heeft klager gesteld dat de opgelegde boete in strijd is met de uitingsvrijheid zoals beschermd door art. 10 EVRM. Het Hof benadrukt dat klager een geheimhoudingsbeding had aanvaard en dat hij dit vrijwillig en met goed begrip van de gevolgen heeft gedaan.

Daarnaast heeft hij niet aangevoerd dat hij als klokkenluider heeft opgetreden of dat hij de enige zou zijn die belangrijke informatie over misdragingen van de productiemaatschappij zou kunnen openbaren. Het Hof acht het verder belangrijk dat de nationale rechters niet alleen naar het beding hebben gekeken, maar ook de gevolgen voor de uitingsvrijheid en voor de toegang tot informatie van het grotere publiek hebben beoordeeld. Daarnaast moet in dit soort gevallen het belang van openbaarheid van informatie worden afgewogen tegen het belang bij geheimhouding daarvan. In dit geval was het openbaarheidsbelang niet heel groot, omdat de bekendmaking geen algemene belangen betrof, maar alleen de contractuele voorwaarden die voor klager golden. De website had de informatie daarover overigens ook via openbare bronnen kunnen achterhalen; het was daarvoor niet nodig dat klager een interview gaf. Weliswaar heeft de productiemaatschappij niet veel schade geleden door de onthullingen, het Hof ziet wel dat een dergelijke maatschappij belang kan hebben bij het bestaan van geheimhoudingsbedingen. De boete was hoog, maar de nationale rechter heeft die hoogte bewust gekozen vanwege de ernst van de aantasting van het beding. Gelet op dit alles is het Hof van oordeel dat art. 10 EVRM niet is aangetast.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 20-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0620JUD00041120

**Zaaknummer:** 4110/20

**Wetsartikelen:** EVRM art. 10

## RECHTSPRAAK

**Bundesrepublik Deutschland (Effet d'une décision d'octroi du statut de réfugié), HvJ EU (GK) 18 juni 2024, zaak C-753/22**

***QY is een Syrische vluchteling die in 2018 in Griekenland als zodanig is erkend. Vervolgens heeft zij in Duitsland asiel aangevraagd. Zij kan niet terug naar Griekenland omdat zij daar ernstig risico zou lopen op onmenselijke of vernederende behandeling. Het asielverzoek in Duitsland wordt afgewezen maar verzoekster wordt wel subsidiaire bescherming verleend. In reactie op de prejudiciële vragen die de nationale rechter in verband met de hierop volgende procedure heeft gesteld, benadrukt het HvJ EU dat het Unierecht de lidstaten niet uitdrukkelijk verplicht beslissingen tot toekenning van de vluchtelingenstatus die door een andere lidstaat zijn genomen, automatisch te erkennen. Wel moet de lidstaat in dat geval een verzoek in het kader van een nieuwe asielprocedure voor internationale bescherming opnieuw individueel, volledig en naar de actuele stand van zaken onderzoeken. In het kader van dat onderzoek moet de lidstaat ten volle rekening houden met de beslissing van de andere lidstaat om de aanvrager internationale bescherming te verlenen en met de elementen die deze beslissing ondersteunen.***

QY is een Syrische vluchteling die in 2018 als zodanig is erkend. Zij heeft later in Duitsland een asielverzoek ingediend. De nationale rechter heeft geoordeeld dat QY in Griekenland een ernstig risico liep op onmenselijke en vernederende behandeling in de zin van art. 4 Hv. In 2019 is haar verzoek om een vluchtelingenstatus in Duitsland afgewezen, maar haar is wel subsidiaire bescherming verleend. In verband met de procedure hierover heeft de nationale rechter prejudiciële vragen voorgelegd aan het HvJ EU.

In essentie wil de nationale rechter weten of een verzoek om internationale bescherming niet-ontvankelijk kan worden verklaard als een andere lidstaat die bescherming al heeft verleend, in de specifieke situatie waarin een verzoeker het risico loopt dat hij in die andere staat wordt onderworpen aan onmenselijke of vernederende behandeling in strijd met art. 4 Hv. Een tweede vraag is of de lidstaat in die situatie de verzoeker de vluchtelingenstatus automatisch moet verlenen omdat de andere lidstaat dat al heeft gedaan, of dat het asielverzoek opnieuw ten gronde kan worden behandeld. Het HvJ EU benadrukt dat het Unierecht de lidstaten niet uitdrukkelijk verplicht beslissingen tot toekenning van de vluchtelingenstatus die door een andere lidstaat zijn genomen, automatisch te erkennen. Wel stelt richtlijn 2011/95 een aantal gemeenschappelijke criteria vast die bij de beoordeling van asielverzoeken moeten worden betrokken. Ook mogen lidstaten bij wijze van gunstiger norm bepalen dat asielbeslissingen die door een andere lidstaat zijn vastgesteld, automatisch worden erkend. Van die mogelijkheid heeft Duitsland geen gebruik gemaakt. Verder moet worden aangenomen dat de behandeling van asielzoekers in elke lidstaat in overeenstemming is met de vereisten van het Handvest, het Vluchtelingenverdrag en het EVRM.

Een en ander betekent dat een lidstaat ervoor kan kiezen om geen gebruik te maken van de mogelijkheid om een verzoek om internationale bescherming van een verzoeker aan wie een andere lidstaat de vluchtelingenstatus al heeft verleend niet-ontvankelijk te verklaren, omdat die verzoeker in die andere lidstaat een ernstig risico loopt dat hij wordt onderworpen aan een onmenselijke of vernederende behandeling in de zin van art. 4 Hv. Wel moet de lidstaat dat verzoek in het kader van een nieuwe asielprocedure voor internationale bescherming dan opnieuw individueel, volledig en naar de actuele stand van zaken onderzoeken. In het kader van dat onderzoek moet de lidstaat ten volle rekening houden met de beslissing van de andere lidstaat om de aanvrager internationale bescherming te verlenen en met de elementen die deze beslissing ondersteunen.

---

**Instantie:** Hof van Justitie van de Europese Unie

**Datum uitspraak:** 18-06-2024

**ECLI:** ECLI:EU:C:2024:524

**Zaaknummer:** C-753/22

**Wetsartikelen:** Hv art. 4, Rl 2013/32/EU art. 33 lid 2 (a) en Rl 2011/95/EU art. 4

## RECHTSPRAAK

**Büttner en Krebs t. Duitsland, EHRM 4 juni 2024  
(ontv.besl.), nr. 27547/18**

***Büttner en Krebs wonen op resp. 7,5 en 9 kilometer afstand van de nieuwe luchthaven Berlin Brandenburg. In een oorspronkelijk plan werd voorzien in parallelle start- en landingsbanen, maar uiteindelijk werd dit plan herzien om veiligheidsredenen. Daardoor zouden Büttner en Krebs veel meer vliegtuiglawaai ervaren. Volgens hen heeft de overheid hen misleid, omdat van begin af aan al duidelijk kon zijn dat het plan niet haalbaar was. Met de nationale rechters oordeelt het Hof dat van zo'n misleiding geen sprake was en dat een redelijke belangenafweging is gemaakt. De klachten over 6 en 8 EVRM zijn dan ook kennelijk ongegrond.***

Klagers wonen op resp. 7,5 en 9 kilometer afstand van de luchthaven Berlin Brandenburg. Dit is een luchthaven die in 1996 is ontstaan uit een samenvoeging van drie bestaande vliegvelden. Daarbij zou worden voorzien in parallel liggende start- en landingsbanen, die niet tegelijkertijd zouden worden gebruikt. Al tijdens het proces van inspraak- en besluitvorming bleek echter dat gelijktijdig gebruik wel degelijk bedoeld was, en dat uit veiligheidsredenen daarom voor een net iets andere ligging zou moeten worden gekozen. Volgens klagers duurde het tot 2010 totdat plannen voor de afwijkende ligging openbaar werden gemaakt. Daardoor werd hem ook pas toen duidelijk dat de nieuwe start- en landingsroutes boven hun woningen zouden komen te liggen en dat ze daardoor veel meer overlast zouden ondervinden dan eerder gedacht. Klagers hebben hierover geprocedeerd en hebben gesteld dat aanvankelijk bewust is gekozen voor het presenteren van onhaalbare start- en landingsroutes en dat zij daardoor als omwonenden zijn misleid. De nationale rechter oordeelde dat er op verschillende punten inderdaad tekortkomingen waren in het inspraakproces, maar dat die tekortkomingen de uitkomsten van de goedkeuringsprocedures niet ten nadele van klagers hebben beïnvloed. De overlast die de eerder geplande en uiteindelijke start- en landingsbanen zouden geven was gelet op de spreiding van de bewoning namelijk ongeveer vergelijkbaar.

Voor het EHRM hebben klagers gesteld dat de Duitse autoriteiten hen niet alleen benodigde informatie hebben gegeven om op te kunnen komen tegen de plannen voor de luchthaven. Daarbij hebben zij een beroep gedaan op zowel art. 6 lid 1 EVRM als art. 8 EVRM. Het Hof overweegt ten aanzien van art. 6 lid 1 EVRM dat de Duitse rechters de zaak van klagers uitgebreid en ten gronde hebben beoordeeld. Hun recht op toegang tot de rechter is daardoor niet aangetast. Daarnaast mag het Hof niet optreden als rechter in vierde instantie en kan het alleen een ander oordeel geven over de op nationaal niveau gegeven beoordeling van procedurele tekortkomingen in de bestuurlijke besluitvorming als die getuigen van kennelijke onredelijkheid of willekeur. Dat is hier niet het geval, zodat art. 6 lid 1 EVRM niet is geschonden.

Ten aanzien van art. 8 EVRM benadrukt het Hof dat klagers in essentie hebben gesteld dat de autoriteiten hen bewust misleidende informatie hebben gegeven om op die manier de goedkeuringsprocedure te bespoedigen. De nationale rechters hebben deze claims zorgvuldig onderzocht in een met voldoende waarborgen omklede procedure. Ze zijn goed onderbouwd tot het oordeel gekomen dat de nationale autoriteiten een redelijke belangenafweging hebben uitgevoerd, ondanks de wijziging in de geplande ligging van de start- en landingsbanen. Het Hof ziet dan ook niet in dat art. 8 EVRM door deze procedure is geraakt en verklaart deze klacht daarom kennelijk ongegrond.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 04-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0604DEC002754718

**Zaaknummer:** 27547/18

**Wetsartikelen:** EVRM art. 6 lid 1 en EVRM art. 8



## RECHTSPRAAK

**Conseil National de la Jeunesse de Moldova t. Moldavië,  
EHRM 25 juni 2024, nr. 15379/13**

***De Moldavische Jeugdraad maakt onderdeel uit van een nationale non-discriminatiecoalitie. In verband daarmee is een discriminatiehulplijn geïnitieerd. Daarvoor wilde de Jeugdraad reclame maken via een postercampagne met cartoons van onder meer een Roma-stel en een rolstoeler. De nationale rechter verbood de campagne vanwege de stereotyperende afbeeldingen. Het EHRM ziet daarin een schending van art. 10 EVRM. De campagne was juist bedoeld om stereotypen en discriminatie inzichtelijk te maken, riep niet op tot haat of discriminatie en was bedoeld om de hulplijn onder de aandacht te brengen. Van een onverantwoordelijk gebruik van de uitingsvrijheid was daardoor volgens het EHRM geen sprake.***

In februari 2011 leidde een wetsvoorstel voor een gelijkebehandelingswet in Moldavië tot veel debat, onder meer vanwege het gebruik van de term 'seksuele oriëntatie' die in het voorstel werd gebruikt. Het voorstel werd in maart 2011 teruggetrokken. Klager, een NGO, nam deel aan een in reactie op het debat gevormde non-discriminatiecoalitie (NDC), waarin verschillende NGO's participeerden. Klager was daarbij onder meer verantwoordelijk voor het opstarten van een gratis discriminatiehulplijn. In december vroeg de NDC om toestemming om de bevolking van hoofdstad Chişinău via een postercampagne te informeren over de hulplijn. Op de posters waren cartoons te zien van twee mannen die elkaars hand vasthielden, een oudere vrouw, een zwangere vrouw, een rolstoeler, en een Roma-stel. De gemeente consulteerde vertegenwoordigers van de afgebeelde groepen over wat zij vonden van de campagne. De vertegenwoordigers van de Sinti-gemeenschap respectievelijk de alliantie voor personen met een beperking hadden er bezwaar tegen. Vervolgens besloot de burgemeester dat de campagne niet kon worden gebruikt, omdat die een indeling van de bevolking in categorieën en sociale groepen zou inhouden, terwijl dat niet aanvaardbaar was. Een nader onderzoek door de toezichthouder voor mededinging, die ook een advertentietak heeft, wees

uit dat experts de campagne niet problematisch achtten. Wel raadde deze autoriteit aan om rekening te houden met de geuite bezwaren en te verzekeren dat de gebruikte afbeeldingen geen spirituele, morele of psychologische schade zouden opleveren.

Voor het EHRM hebben klagers gesteld dat het in strijd is met art. 10 EVRM dat zij de reclamecampagne niet konden uitrollen, waardoor ook de informatie over de discriminatiehulplijn minder breed kon worden gedeeld. Het Hof stelt voorop dat de posters negatieve stereotypen afbeeldden over Roma en personen met een handicap. Tegelijkertijd benadrukt het het doel en de context van de reclamecampagne, en wijst het erop dat juist op het relevante moment veel discussie bestond over discriminatie in Moldavië. Het ging daarom om een onderwerp van aanzienlijk maatschappelijk belang. De poster was bovendien niet commercieel van aard, maar betrof een meer 'sociale' campagne. NGO's hebben verder een met journalisten vergelijkbare status en bescherming wanneer zij optreden als maatschappelijke waakhond, zoals hier het geval was. De keuze om de posters te voorzien van cartoons wordt gedekt door de vrijheid omtrent de vorm van een uiting, waarbij satire kan gelden als een vorm van sociaal commentaar die is bedoeld om te agiteren en te provoceren. Belangrijk acht het Hof verder dat op de posters een tekst stond die de betrokken groepen opriep om de hulplijn te bellen als zij discriminatie zouden ervaren. Het doel van de afbeeldingen en de posters was dan ook niet om bepaalde groepen te ridiculiseren of te stigmatiseren, maar juist om de aandacht van de bevolking te vestigen op het probleem van sociale stereotypering en de door kwetsbare groepen ervaren discriminatie. Van een onverantwoordelijk gebruik van de uitingsvrijheid is daardoor volgens het EHRM geen sprake.

Het Hof acht het problematisch dat in de besluitvorming over het campagneverzoek alleen rekening is gehouden met de mening van twee NGO's die bezwaar hadden tegen de cartoons. Daardoor hebben de autoriteiten de cartoons uit hun context gehaald. De Hoge Raad van Justitie heeft zelfs geoordeeld dat de uitingsvrijheid in dit soort gevallen helemaal niet van toepassing is. Het EHRM acht de op die manier gegeven, zeer beperkte bescherming van de uitingsvrijheid ontoelaatbaar.

Het Hof is er verder niet van overtuigd dat, zoals de autoriteiten beweerden, de campagne een averechts effect zou hebben en zou aanzetten tot discriminatie of zelfs tot vijandelijkheden jegens de getoonde groepen.

Met de campagne had klager honderdduizenden mensen kunnen bereiken, maar dat was nu niet mogelijk. Wel merkt het Hof op dat het niet ging om een algemeen verbod op verspreiding van ideeën, zodat klager nog steeds mogelijkheden had gehad om via internet de boodschap te verspreiden.

Dit alles bij elkaar nemend, en in het bijzonder lettend op het feit dat de nationale rechters de verschillende overwegingen van het Hof onvoldoende in hun oordeel hebben betrokken, brengt het Hof tot de slotsom dat art. 10 EVRM is geschonden.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 25-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0625JUD001537913

**Zaaknummer:** 15379/13

**Wetsartikelen:** EVRM art. 10

## RECHTSPRAAK

### **Friedrich e.a. t. Polen, EHRM 20 juni 2024, nrs. 25344/20 en 17 andere**

***In 2019 ging het Greenpeaceschip de Rainbow Warrior voor anker bij de haven van Gdansk, waardoor de haventoeegang werd geblokkeerd voor onder meer olietankers. Toen de politie aan boord kwam zijn achttien opvarenden, waaronder twee journalisten, bepaalde tijd op het schip of aan vaste wal vastgehouden. Het EHRM acht dit in alle gevallen een vrijheidsbeneming in de zin van art. 5 lid 1 EVRM. Hiervoor bestond geen wettelijke grondslag, zodat deze bepaling is geschonden. Dit betekent bovendien dat ook art. 10 EVRM is geschonden, nu daarmee ook geen wettelijke basis bestond voor de resulterende beperkingen van de uitingsvrijheid.***

De eerste zestien klagers zijn Greenpeace-activisten; de zeventiende en achttiende klagers zijn journalisten. Zij aan boord van het Greenpeaceschip de Rainbow Warrior, dat in 2019 voor een rustplek voor schepen in de buurt van de haven van Gdansk ging liggen, gelegen in de Poolse wateren. Greenpeace wilde op die manier mensen de kans geven aan boord van het schip te komen voor een aantal evenementen. Hoewel Greenpeace geen toestemming kreeg om voor anker te gaan of de haven van Gdansk verder te naderen, voer het uiteindelijk naar de zeehaven toe. Zij informeerden de politie dat ze vreedzame bedoelingen hadden, maar blokkeerden vervolgens de haventoeegang voor schepen die kolen, olie en gasproducten vervoerden. Dit leidde er uiteindelijk toe dat de politie aan dek kwam en een aantal mensen arresteerde en meenam, waaronder de klagers. Zij werden enige tijd vastgehouden op het schip. De eerste twee klagers zijn ook op een politiebureau vastgehouden en vervolgens strafrechtelijk vervolgd; deze strafzaken zijn nog niet afgerond.

Voor het EHRM hebben klagers gesteld dat hun vrijheidsbeneming-/beperking in strijd is met art. 5 EVRM. Het Hof herinnert eraan dat het in vergelijkbare zaken al eerder heeft geoordeeld dat vooral het element van dwang en de onmogelijkheid om een plek te verlaten bepalend zijn

om te kunnen spreken van vrijheidsbeneming. Ten aanzien van de klagers die op het schip zijn vastgehouden overweegt het Hof dat zij effectief onder controle van de politie stonden, die bovendien het volledige gezag over het schip had overgenomen. Zij werden bewaakt door een aantal gewapende mensen en hadden maar beperkte ruimte om zich op het schip te bewegen. Het feit dat ze niet geboeid of vastgebonden waren, doet er niet aan af dat in al deze gevallen sprake is geweest van vrijheidsbeneming in de zin van art. 5 lid 1 EVRM.

De twee aanwezige journalisten kregen de opdracht om te stoppen met filmen en naar de politieboot te gaan. Snel daarna zijn zij naar het vasteland overgebracht en toen waren zij ook vrij om weg te gaan. Zij zijn verder ook niet vervolgd. Niettemin waren klagers voor de duur waarop zij op de politieboot zaten (in totaal acht uur) wel onder volledige controle van de staat. Ook hier was dan ook een element van dwang aanwezig. Deze situatie duurde aanzienlijk langer dan nodig was geweest om een identiteitscontrole uit te voeren. Ook zij zijn dan ook aan vrijheidsbeneming onderworpen. Hetzelfde geldt voor de eerste twee klagers, die op vaste wal zijn vastgehouden.

Het Hof stelt verder vast dat voor alle klagers de vrijheidsbeneming een ontoereikende wettelijke grondslag had. Daarnaast is onvoldoende gebleken dat de detentie noodzakelijk was voor het uitvoeren van identiteitschecks en een controle van het schip. Art. 5 lid 1 EVRM is dan ook geschonden.

In de tweede plaats hebben klagers gesteld dat de interventies door de politie een schending opleveren van hun uitings- en demonstratievrijheid, zoals beschermd door art. 10 en 11 EVRM. Het Hof beoordeelt de kwestie primair in het licht van art. 10 EVRM, zoals uitgelegd in het licht van art. 11 EVRM. Het Hof overweegt ook dat een protestactie zoals die van Greenpeace kan worden gezien als een duidelijke meningsuiting, zoals het ook eerder al heeft geoordeeld. Dat de actie disruptief was en dat er geen toestemming voor was gegeven, doet daaraan niet af. Het handelen van de politie heeft jegens alle klagers een beperking van de uitingsvrijheid opgeleverd. Nu het Hof al heeft geoordeeld dat het optreden van de politie en het vasthouden van de betrokkenen geen wettelijke grondslag had, concludeert het dat ook de beperking van de uitingsvrijheid niet voorzien was bij wet. Daarmee is art. 10 EVRM geschonden.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 20-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0620JUD002534420

**Zaaknummer:** 25344/20 en 17 andere

**Wetsartikelen:** EVRM art. 5 lid 1 en EVRM art. 10

RECHTSPRAAK

**Generalstaatsanwaltschaft Hamm (Demande d’extradition d’un réfugié vers la Turquie), HvJ EU (GK) 18 juni 2024, zaak C-253/22**

***Een Koerdische vluchteling heeft in Italië de asielstatus verkregen vanwege een risico van vervolging vanwege zijn politieke overtuiging. Hij is daarna doorgereisd naar Duitsland. De Turkse autoriteiten hebben een uitleveringsverzoek aan Duitsland gericht omdat de vluchteling zou worden gezocht wegens doodslag. Het HvJ EU merkt op dat de aangezochte staat in dit soort gevallen het verleende asiel heel serieus moet nemen. Uitlevering mag alleen na informatieuitwisseling met de staat die de asielstatus heeft verleend en als vaststaat dat bij uitlevering het Handvest (in het bijzonder art. 18 en 19 lid 2 Hv) niet wordt geschonden.***

A is een uit Turkije afkomstige Koerdische vluchteling, die in 2010 in Italië als vluchteling is erkend omdat hij risico van vervolging op grond van politieke overtuiging liep. Sinds juli 2019 verblijft A in Duitsland. In 2020 is A gesignaleerd bij Interpol op basis van een aanhoudingsbevel van de Turkse regering met het oog op uitlevering; in Turkije wil men A vervolgen op verdenking van doodslag – hij zou na een woordenwisseling een geweer hebben afgevuurd waarbij zijn moeder dodelijk is getroffen. A is in Duitsland gearresteerd en in uitleveringsdetentie geplaatst. De verwijzende rechter denkt dat er geen risico van politieke vervolging is of een risico van vervolging of bestraffing van A. wegens zijn politieke overtuiging. Het Bundesverfassungsgericht heeft deze beschikking vernietigd en de kwestie terugverwezen. Juist daarom heeft de verwijzende rechter nu prejudiciële vragen voorgelegd aan het HvJ EU.

In het bijzonder vraagt de verwijzende rechter of een lidstaat in het kader van een uitleveringsverzoek vanuit een derde staat verplicht is om de uitlevering te weigeren als de betrokkene de vluchtelingenstatus is verleend. Het HvJ EU wijst op de rechten en voordelen

die een vluchteling waaraan internationale bescherming is toegekend geniet op basis van hoofdstuk VII van richtlijn 2011/95. Daarnaast vormt deze richtlijn uitdrukking van het beginsel van non-refoulement, zoals ook gewaarborgd door art. 18 en 19 lid 2 Hv, gelezen in samenhang met art. 33 van het Verdrag van Genève. De in het Handvest verankerde grondrechten moeten bij de behandeling van een uitleveringsverzoek jegens een erkende vluchteling volledig worden gerespecteerd. De bevoegde autoriteit van de aangezochte lidstaat kan daarom niet toestaan dat een derdelander die door een andere lidstaat als vluchteling is erkend, aan dat derde land wordt uitgeleverd, als een dergelijke uitlevering in strijd zou zijn met art. 21 lid 1 van richtlijn 2011/95, gelezen in samenhang met art. 18 en 19 lid 2 Hv. In het voorliggende geval betekent dit dat A. niet mag worden uitgeleverd zolang er een risico bestaat dat A. in Turkije het slachtoffer wordt van de politieke vervolging op grond waarvan de Italiaanse autoriteiten hem de vluchtelingenstatus hebben verleend. Ook moet worden nagegaan of de uitlevering geen afbreuk doet aan het in art. 19 lid 2 Hv neergelegde recht. Hiertoe moet de aangezochte lidstaat gebruik maken van objectieve, betrouwbare, nauwkeurige en naar behoren bijgewerkte gegevens die met name kunnen blijken uit internationale rechterlijke beslissingen, zoals de arresten van het EHRM, uit rechterlijke beslissingen van het derde land dat om uitlevering verzoekt, alsook uit besluiten, rapporten en andere documenten die zijn opgesteld door de instanties van de Raad van Europa of instanties die tot het systeem van de Verenigde Naties behoren. Het gegeven dat iemand al een vluchtelingenstatus toegekend heeft gekregen, is daarbij een bijzonder zwaarwegende factor. Daarnaast kan de aangezochte lidstaat de uitlevering alleen toestaan als hij informatie heeft uitgewisseld met de autoriteit die de vluchtelingenstatus aan de opgeëiste persoon heeft verleend, en deze autoriteit die status niet heeft ingetrokken.

---

**Instantie:** Hof van Justitie van de Europese Unie

**Datum uitspraak:** 18-06-2024

**ECLI:** ECLI:EU:C:2024:521

**Zaaknummer:** C-253/22

**Wetsartikelen:** Hv art. 18, Hv art. 19 lid 2, RL 2011/95/EU, art 21 lid 1 en RL 2013/32/EU art. 9 lid 2 en lid

3

## RECHTSPRAAK

**Gestore dei Servizi Energetici, HvJ EU 27 juni 2024, zaak C-148/23**

***In Italië is een regeling voor toekenning van groenestroomcertificaten aan producenten van alternatieve elektriciteit op zeker moment vervangen door een ‘feed-in-tariefsysteem’. Verschillende ondernemingen hebben gesteld dat dat hun ondernemingsvrijheid aantast. Het HvJ EU oordeelt echter dat de overgang naar het nieuwe systeem niet verhindert om hun activiteiten uit te oefenen. Ook neemt het nieuwe systeem geen hoge kosten met zich mee en vereist het geen technische en complexe oplossingen. Evenmin wordt de contractvrijheid door het nieuwe systeem geraakt. Art. 16 Hv is dan ook niet van toepassing, zodat die bepaling zich niet verzet tegen het nieuwe systeem.***

In het hoofdgeding zijn 21 ondernemingen betrokken die actief zijn op het terrein van productie van elektriciteit uit diverse alternatieve bronnen. Zij ontvangen voor de productie van die elektriciteit steun op grond van een groenestroomcertificatenregeling. Daardoor kunnen zij groenestroomcertificaten verkopen aan andere marktdeelnemers om te voldoen aan hun verplichting om een bepaalde hoeveelheid van die elektriciteit aan de Italiaanse stroominfrastructuur toe te voegen. In 2012 is besloten het groenestroomcertificatensysteem te vervangen door een ‘feed-in-tariefsysteem’. Tegen deze vervanging zijn de ondernemingen op nationaal niveau opgekomen. Daarbij is onder meer de vraag opgekomen hoe deze nieuwe regeling zich verhoudt tot de vrijheid van ondernemerschap (art. 16 Hv). Die vraag heeft de nationale rechter, naast enkele andere kwesties, aan het HvJ EU voorgelegd.

Voor zover het de uitleg van art. 16 Hv betreft, stelt het HvJ EU voorop dat de vervanging van de oude regeling door het feed-in-tariefsysteem geen afbreuk doet aan de vrijheid van ondernemingen om een economische of commerciële activiteit uit te oefenen. De overgang lijkt namelijk geen aanzienlijke kosten met zich te brengen en vereist ook geen moeilijke en



ingewikkelde technische oplossingen die grote gevolgen hebben voor de activiteiten van de ondernemingen. Waar het gaat om de contractvrijheid die eveneens in art. 16 Hv is neergelegd benadrukt het HvJ EU dat die vooral ziet op de vrije partnerkeuze in het economische verkeer en op de vrijheid om de prijs voor een bepaalde dienst te bepalen. De overgang van de ene naar de andere regeling lijkt echter ook geen afbreuk te doen aan deze vrijheid. Art. 16 Hv verzet zich dan ook niet tegen de overgang naar de nieuwe regeling.

---

**Instantie:** Hof van Justitie van de Europese Unie

**Datum uitspraak:** 27-06-2024

**ECLI:** ECLI:EU:C:2024:555

**Zaaknummer:** C-148/23

**Wetsartikelen:** Hv art. 16, RL 2009/28/EG art. 1 en RL 2009/28/EG art. 3 lid 3 (a)

## RECHTSPRAAK

### **Kurkut e.a. t. Turkije, EHRM 25 juni 2024, nrs. 58901/19 en 6 andere**

***Zeven mensen hebben succesvol examens afgelegd voor uiteenlopende ambtelijke functies, maar werden na een achtergrondcheck door de veiligheidsdiensten toch niet benoemd. Zij konden daarover bestuursrechtelijk procederen, maar kregen zelf geen informatie over de feitelijke grondslag van de weigering tot benoeming. Het EHRM overweegt dat dit informatiegebrek problematisch is, zeker nu de rechtbanken niet hebben onderzocht of de informatie inderdaad vertrouwelijk was en of deze correct en betrouwbaar was. Dit levert een schending op van art. 6 lid 1 EVRM.***

Deze zaak speelt zich af tegen de achtergrond van de mislukte coup in juli 2016 en de daarna uitgeroepen en bij de Raad van Europa genotificeerde noodtoestand, die duurde van 21 juli 2016 tot 18 juli 2018. De zeven klagers hebben alle succesvol examens afgelegd voor uiteenlopende posities in de openbare dienst. Uiteindelijk deelde de veiligheidsdienst echter mee dat zij toch niet konden worden benoemd vanwege een negatieve achtergrondcheck. Daarvoor werden verder geen redenen gegeven. Procedures hiertegen waren niet succesvol.

Alle klagers hebben gesteld dat de gevoerde bestuursrechtelijke procedures niet voldeden aan de eisen van een eerlijk proces zoals neergelegd in art. 6 EVRM. Het EHRM besluit de zaken gevoegd te behandelen. Het gaat allereerst in op het verweer van de Turkse regering dat de zaken niet-ontvankelijk *ratione materiae* zouden zijn. De voorgelegde zaken betreffen allemaal een geschil over de beslissing om klagers niet te benoemen in de posities waarvoor zij waren geselecteerd. Het recht op gelijke benoembaarheid in de openbare dienst is een naar Turks recht constitutioneel erkend recht. Klagers hebben bovendien naar Turks recht de mogelijkheid gehad om de beslissingen bij de bestuursrechter aan te vechten; de benoemingsbeslissingen zijn dus niet uitgezonderd van rechterlijk toezicht. Gelet op de *Vilho Eskelinen*-test betekent dit dat art. 6 EVRM van toepassing is.

In de voorgelegde zaken zijn de feitelijke gronden voor de genomen beslissing niet of niet volledig aan klagers meegedeeld. Rechtbanken hebben daarnaast zelf informatie ingewonnen bij de diensten, zonder deze informatie te delen met klagers. Bovendien hebben zij niet beoordeeld of de informatie waarop de veiligheidsdienst zich had gebaseerd daadwerkelijk vertrouwelijk was of moest zijn. Evenmin zijn zij grondig nagegaan of de gegeven feitelijke beoordeling gegrond was, terwijl dat in dit soort gevallen – waarbij de betrokkene niet of nauwelijks informatie heeft – noodzakelijk is. Mogelijk geldt voor enkele klagers dat zij op voorhand wel konden weten waarop de achtergrondcheck betrekking had, maar zelfs dan had uit de rechterlijke uitspraken moeten blijken hoe de gegevens zijn gecontroleerd en beoordeeld. In het licht van art. 15 EVRM overweegt het Hof dat extra achtergrondchecks voor benoeming van ambtenaren noodzakelijk kunnen zijn, maar de nationale rechters hadden de beslissingen nog steeds kunnen toetsen en zij hebben in hun beoordeling ook niet naar de noodtoestand verwezen. Dit betekent dat art. 6 lid 1 EVRM is geschonden.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 25-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0625JUD005890119

**Zaaknummer:** 58901/19 en 6 andere

**Wetsartikelen:** EVRM art. 6 lid 1 en EVRM art. 15

## RECHTSPRAAK

### **Morabito e.a. t. Italië, EHRM 28 mei 2024 (ontv.besl.), nrs. 32829/19 en 45 andere**

***Een groep medisch specialisten heeft door omzettingsproblemen bij een Europese richtlijn ten onrechte geen vergoeding ontvangen voor tijdens hun opleiding gewerkte uren. Dat is later gecompenseerd, maar het bedrag dat ze ontvingen was nog altijd veel lager dan dat voor specialisten die op dat moment in opleiding waren. Het EHRM erkent dit, maar wijst er ook op dat zij veel meer uren moeten werken. Bovendien is in het compensatiebedrag al rekening gehouden met gewijzigde kosten van levensonderhoud en rente. De klacht over art. 1 EP EVRM en art. 14 EVRM is dan ook niet-ontvankelijk wegens kennelijke ongegrondheid.***

De 46 klagers in deze zaak hebben allen in de periode tussen 1982 en 1991 opleidingen gevolgd tot medisch specialist. In 1982 werd een EU-richtlijn aangenomen over de redelijke vergoeding die aan specialisten-in-opleiding moest worden betaald, maar deze richtlijn werd aanvankelijk niet in Italiaans recht omgezet. Dat gebeurde pas in 1991, waarna artsen-in-opleiding een jaarlijkse beurs ontvangen van 11.000 euro. Klagers kregen aanvankelijk niets, maar uiteindelijk werd hen toch nog een bedrag van 6.000 euro toegezegd als compensatie van de eerder gewerkte uren.

Klagers hebben voor het Hof gesteld dat de verschillen in beloning tussen specialisten die voor en na 1991 zijn opgeleid een onrechtmatige ongelijke behandeling opleveren, in strijd met art. 1 EP EVRM jo. art. 14 EVRM.

Ten aanzien van art. 1 EP EVRM neemt het Hof aan dat inbreuk is gemaakt op het eigendomsrecht, maar dat de autoriteiten een zekere beoordelingsruimte hebben bij het maken van keuzes. Gebleken is daarbij dat weliswaar het bedrag van de jaarlijkse vergoeding is verhoogd, maar dat ook het aantal te werken uren bijna is verdubbeld. Het Hof acht de beloningen – en daarmee de verschillen – dan ook proportioneel aan de verschillen tussen de

werkinspanningen die specialisten leveren.

Het Hof merkt verder op dat de bedragen al waren aangepast aan de inflatie en de kosten van levensonderhoud in 1991, en dat bovendien rekening was gehouden met de wettelijke rente die berekend werd vanaf 1983. Een tijdlang is de betaling opgeschort, maar dit had de legitieme verklaring dat rekening moest worden gehouden met bezuinigingsmaatregelen in het kader van een financiële crisis.

Gelet op deze overwegingen stelt het Hof geen schending vast van art. 1 EP en 14 EVRM.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 28-05-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0528DECoo3282919

**Zaaknummer:** 32829/19 en 45 andere

**Wetsartikelen:** EVRM art. 1 EP en EVRM art. 14

RECHTSPRAAK

**Oekraïne t. Rusland (inzake de Krim), EHRM (GK) 25 juni 2024, nrs. 20958/14 en 38334/18**

***Deze zaak betreft twee statenklachten van Oekraïne tegen Rusland na de bezetting van de Krim. Het Hof overweegt dat Rusland na annexatie het eigen, Russische recht is gaan toepassen. Volgens het internationale humanitaire recht is dit onacceptabel. Daardoor is vrijwel alle gezagsuitoefening door Rusland op de Krim ook onwettig naar EVRM-begrippen, variërend van het sluiten van televisieomroepen tot onteigeningen. Op basis van vele internationale rapporten stelt het Hof tal van officieel getolereerde administratieve praktijken vast die in strijd zijn met het EVRM. In het bijzonder doet het dit voor de structurele onderdrukking van iedere vorm van politieke oppositie.***

Deze zaak betreft twee door Oekraïne ingediende statenklachten tegen Rusland betreffende de Krim. De Krim omvat de Autonome Republiek de Krim (ARC) en de stad Sevastopol. De eerste klacht betreft de annexatie door Rusland van de Krim in 2014. Daarbij was volgens Oekraïne sprake van grootschalige schendingen van het EVRM, variërend van gedwongen verdwijningen en het dwingend maken van een eerder alleen administratieve grens tot intimidatie van religieuze leiders en onderdrukking van Oekraïense media. De tweede klacht betreft de periode na de annexatie, waarin volgens Oekraïne diverse vervolgingen, mishandelingen, opsluitingen en veroordelingen plaatsvonden van Oekraïners vanwege hun politieke opvattingen of hun pro-Oekraïense activiteiten op de Krim. Een aantal van de klachten in beide zaken overlapt of betreft dezelfde feiten of personen. De Oekraïense regering heeft een groot aantal individuen benoemd die vergelijkbare schendingen hebben ondervonden, om op die manier een patroon van schendingen aan te tonen. Daarnaast heeft de regering gewezen op intergouvernementele rapporten, met name dat van het kantoor van de VN Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens (OHCHR), op rapporten van NGO's en op andere internationale en nationale documenten.

Rusland heeft in verweer aangevoerd dat de aantijgingen vaag en onvoldoende onderbouwd zijn en dat nationale rechtsmiddelen niet zijn benut. Bovendien heeft Rusland gesteld dat de Krim – meer specifiek de ARC en de stad Sevastopol – sinds 27 februari 2014 formeel onderdeel uitmaakt van Rusland op basis van een toetredingsakkoord. Dit betekent dat alle maatregelen waarover is geklaagd inpasbaar zijn in het Russische rechtssysteem, dat als zodanig volledig in overeenstemming is met het EVRM.

Het Hof geeft allereerst een aantal algemene bevindingen weer over de situatie op de Krim. In zijn eerdere ontvankelijkheidsbeslissing ten aanzien van de eerste klacht heeft het al geoordeeld dat Rusland vanaf 27 februari 2014 extraterritoriale rechtsmacht heeft uitgeoefend in de Krim. In zijn ontvankelijkheidsbeslissing in *Oekraïne en Nederland t. Rusland* heeft het Hof bovendien geoordeeld dat de Russische militaire aanwezigheid in Oost-Oekraïne zodanig is dat ook daar van actieve controle moet worden gesproken. Nu er sinds deze ontvankelijkheidsbeslissingen geen nieuwe informatie is aangeleverd, gaat het Hof ervan uit dat deze conclusie geldig blijft voor de periode op de Krim na deze datum, ook in de nieuwe autonome gebieden. Ook over deze periode heeft het Hof daarmee rechtsmacht om te oordelen, tot het moment waarop Rusland het EVRM-systeem formeel heeft verlaten: 16 september 2022.

In het licht van art. 38 EVRM oordeelt het Hof dat Rusland niet alle nodige faciliteiten aan het Hof heeft geboden om de feiten goed te kunnen vaststellen. Na februari 2022 heeft Rusland alle medewerking gestaakt en er is in de Krim geen ruimte voor onafhankelijke monitoring. Daarbij is sprake geweest van een gebrek aan medewerking die onnodig belemmerend is geweest voor de oordeelsvorming door het Hof. Art. 38 EVRM is dan ook geschonden.

Het Hof buigt zich vervolgens over de relatie tussen het internationaal humanitair recht (IHR) en het EVRM. Daarover heeft het inmiddels verschillende uitspraken gedaan, waarbij het als uitgangspunt heeft geformuleerd dat het per situatie moet bekijken of er een conflict bestaat tussen de EVRM-bepalingen en het IHR. Voor de onderhavige zaak is dit relevant waar het gaat om de beoordeling van de vraag of het Russische bestuur en het in de Krim functionerende rechtssysteem voldoende zijn ‘voorzien bij wet’ in de zin van het EVRM. Het Hof stelt voorop dat de beslissingen van een rechter of niet erkende entiteit volgens zijn eerdere rechtspraak niet automatisch als onrechtmatig kunnen worden gezien vanwege het enkele feit dat de entiteit zelf niet rechtmatig of internationaal erkend is. Belangrijk is vooral dat entiteiten opereren als onderdeel van een rechtssysteem dat een constitutionele basis heeft die verenigbaar is met het EVRM. Het Hof merkt op dat de nu voorliggende zaak in drie opzichten afwijkt van deze eerdere zaken. In de eerste plaats is er in dit geval de genoemde noodzaak om de kwestie uit te leggen in het licht van het IHR. In de tweede plaats ging het in de eerdere zaken niet specifiek over de vraag of het door de feitelijke autoriteiten toegepaste

‘recht’ als zodanig kan gelden in de zin van het EVRM. In de derde plaats wijst het Hof erop dat het in de zaken over onder meer Transnistrië en Abchazië heeft geconcludeerd dat er geen met het EVRM verenigbare constitutionele basis bestond, terwijl het rechtssysteem in bijvoorbeeld de TRNC in Noord-Cyprus niet wezenlijk anders is van het systeem in Zuid-Cyprus. Dit betekent dat de onderhavige zaak eerder op de situatie van de TRNC lijkt dan op die in Transnistrië en Abchazië. Dit roept vervolgens de vraag op of het Russische recht zoals toegepast op de Krim kan worden gezien als ‘recht’ in de zin van het EVRM. Op dit punt is een aantal relevante normen van IHR van toepassing. In essentie komen die erop neer dat een bezettende macht de regelgeving die geldt in het bezette territorium moet respecteren, tenzij daarvoor absolute beletselen bestaan. De bestaande regelgeving mag dus niet vervangen worden door de eigen wetgeving, tenzij dat noodzakelijk is. Rusland heeft een dergelijke noodzaak niet aangetoond en is ook niet ingegaan op de gelding van het IHR. Voor zover Rusland zijn eigen nationale recht op de Krim is gaan toepassen, is dit dan ook in strijd met het EVRM, zoals uitgelegd in het licht van het IHR.

Een verdere algemene beschouwing betreft de toepassing van het begrip ‘administratieve praktijk’. Het heeft dit begrip in eerdere interstatelijke zaken al uitgelegd als de herhaling van handelen in strijd met het EVRM, waarbij sprake is van een zekere officiële tolerantie daarvan door de verwerende staat. Het Hof oordeelt dat de Oekraïense klachten blijken te geven van een dergelijke administratieve praktijk.

Het Hof gaat vervolgens in op alle concrete klachten over schending van het EVRM door Rusland op de Krim. Allereerst besteedt het aandacht aan de klachten in de eerste zaak over gedwongen verdwijningen in het licht van art. 2 EVRM. Gelet op het beschikbare materiaal – in het bijzonder de rapporten van het OHCHR en een groot aantal omgevingsfactoren – is er voldoende bewijs om te kunnen vaststellen dat sprake is van een administratieve praktijk van verdwijningen in de relevante periode. Dit soort verdwijningen is in beginsel levensbedreigend, zodat art. 2 EVRM van toepassing is, al zijn verschillende ontvoerde personen uiteindelijk weer vrijgelaten. Nu ook onvoldoende effectief onderzoek is gedaan, is art. 2 EVRM geschonden.

Het Hof stelt eveneens een schending vast van art. 3 en 5 EVRM omdat een patroon is aangetoond van onmenselijke en vernederende behandeling, foltering en onrechtmatige detentie van tegenstanders van de Russische ‘bezetting’, zoals Oekraïense soldaten, etnische Oekraïners en Tataren, en journalisten. Ook hiervoor baseert het Hof zich op rapporten van het OCHRC en andere IGO’s en NGO’s, maar ook op verklaringen van getuigen en slachtoffers. Rusland heeft zich niet ter rechtvaardiging beroepen op bepalingen uit het IHR die enige ruimte geven voor toepassing van het strafrecht van de bezettende macht.



Ten aanzien van de klachten over het recht op een eerlijk proces (art. 6 EVRM) zijn de partijen het erover eens dat na de 'toetreding' van de Krim tot de Russische Federatie het rechterlijke systeem geleidelijk aan geharmoniseerd en geïntegreerd werd met en in het Russische systeem. De rechtbanken in de Krim pasten bovendien Russisch recht toe. Daartoe heeft Rusland een aantal wetten aangenomen. Zoals het EHRM eerder heeft opgemerkt is dit in strijd met het IHR, dat vergt dat bij een bezetting het recht van het territoire gelding moet blijven houden. Nu geen rechtvaardiging voor een uitzondering op deze regel is aangedragen, oordeelt het EHRM dat het rechtssysteem in de Krim na het toetredingsakkoord niet kan worden gezien als wettelijke grondslag zoals bedoeld in art. 6 EVRM. Daardoor is het niet nodig om de klachten over rechterlijke onafhankelijkheid en onpartijdigheid of procedurele waarborgen afzonderlijk te behandelen; art. 6 EVRM is hoe dan ook geschonden.

Een volgende klacht heeft betrekking op de regeling in het toetredingsakkoord waardoor alle inwoners van de Krim automatisch de Russische nationaliteit konden aannemen. In de mate waarin een opt-out mogelijk was, maakte die de betrokkene tot een buitenlander in eigen land, met een forse beperking van de rechten die kunnen worden uitgeoefend. Het EVRM bevat niet als zodanig een recht op nationaliteit, maar onder omstandigheden kunnen verplichtingen of beperkingen ten aanzien van nationaliteit wel een inbreuk opleveren op iemands privé- of gezinsleven. Door het verlies van rechten bij een opt-out en de psychische invloed van het verplicht moeten aannemen van een bepaalde nationaliteit, neemt het Hof aan dat de verplichting inderdaad inbreuk maakt op art. 8 EVRM. Ook verder waren de procedures voor het verkrijgen van een opt-out zodanig beperkend en met onvoldoende waarborgen omkleed dat sprake is van een schending van art. 8 EVRM.

Een tweede klacht over art. 8 EVRM betreft het willekeurig binnenvallen en doorzoeken van woningen. Het EHRM acht voldoende aangetoond dat dergelijke invallen in zodanige mate plaatsvonden dat er een onderling verband bestond en dat sprake was van het officieel tolereren daarvan door Rusland. Rusland heeft verwezen naar de eigen wetgeving als grondslag hiervoor, maar het EHRM heeft al geoordeeld dat Russisch recht niet kan worden gezien als wettige grondslag voor enig optreden van de autoriteiten in de Krim. Ook als dat anders zou zijn, geldt bovendien dat de betreffende wetgeving zo breed en vaag was dat die niet voldeed aan eisen van voorzienbaarheid. Art. 8 EVRM is dus ook in dit opzicht geschonden.

Op grond van art. 9 EVRM heeft Oekraïne gesteld dat op grote schaal religieuze leiders zijn lastiggevallen en geïntimideerd. Deze stelling wordt bevestigd door talrijke IGO-rapporten. Rusland heeft dit ontkend, maar heeft de vele incidenten die in de rapporten worden benoemd niet ontkracht en evenmin de geloofwaardigheid van deze rapporten in twijfel getrokken. Daarnaast zijn de genoemde incidenten niet onderzocht, waardoor het voor het

EHRM moeilijk is om aan eigen feitenvaststelling te doen. Toch neemt het op basis van de beschikbare gegevens aan dat sprake was van een administratieve praktijk in strijd met art. 9 EVRM, waarbij een vorm van officiële tolerantie zeer aannemelijk is. Voor zover Rusland heeft aangevoerd dat incidenten een wettelijke basis hadden in de Russische wetgeving over extremisme, geldt daarvoor opnieuw dat deze wet niet als rechtsbasis kan gelden voor de EVRM-inbreuk. Ook art. 9 EVRM is dan ook geschonden.

Ten aanzien van art. 10 EVRM heeft Oekraïne aangevoerd dat sprake was van een administratieve praktijk van onderdrukking van niet-Russische media, onder meer door het sluiten van Oekraïense en Tataarse televisiezenders. Deze sluiting en een heel aantal andere beperkingen van de persvrijheid staan vast, waarbij Rusland zich opnieuw op de extremismewetgeving heeft beroepen als grondslag. Ook heeft Rusland erop gewezen dat de radio- en televisiezenders een nieuwe licentie naar Russisch recht konden aanvragen. Het Russische beleid heeft geleid tot een afname van 3000 naar 200 'media outlets'. Daarnaast is gebleken dat veel journalisten strafrechtelijk zijn vervolgd, gedetineerd en veroordeeld. Evenmin is duidelijk geworden dat de maatregelen nodig waren ter voorkoming van oproepen tot geweld. Deze omstandigheden, in samenhang met de onaanvaardbaarheid van Russisch recht als grondslag, maken dat ook in dit opzicht een administratieve praktijk van officiële tolerantie is aangetoond, in strijd met art. 10 EVRM.

Volgens Oekraïne is een verdere EVRM-schending te vinden in de beperkingen van openbare bijeenkomsten en manifestaties ter ondersteuning van Oekraïne en de intimidatie en arbitraire detentie van de organisatoren en deelnemers daaraan. Dit is volgens Oekraïne in strijd met art. 11 EVRM. Dergelijke beperkingen blijken ook uit rapporten van het OHCHR en NGO's en uit overgelegde verklaringen van deelnemers en organisatoren. Deze laten zien dat demonstraties en publieke bijeenkomsten systematisch werden verboden en tegengegaan. Daarvoor bestond wederom geen wettelijke basis, nu Russisch recht niet kan worden toegepast, maar los daarvan wijst het Hof op het belang van de demonstratievrijheid en het kunnen verkondigen van bepaalde meningen. Dat verschillende mensen via demonstraties hun loyaliteit aan Oekraïne kenbaar wilden maken, kan niet als zodanig als een grond voor beperking van de verenigings- en demonstratievrijheid worden gezien. Deze officieel getolereerde administratieve praktijk is daarom in strijd met art. 11 EVRM.

Het Hof concludeert verder dat uit de internationale rapporten blijkt dat Rusland een systematische campagne van onteigening en nationalisatie van private eigendommen heeft gevoerd, zonder dat daarbij compensatie is aangeboden en een goede procedure is gevoerd. Deze onteigeningen hebben opnieuw zonder geldige grondslag plaatsgevonden. Voor zover het IHR een rechtvaardiging van eigendomsbeperkingen of -ontnemingen toelaat vanuit dwingende militaire noodzakelijkheid of de behoeften van het bezettingsleger, is daarvan in

dit geval niet gebleken. Ook art. 1 EP EVRM is dan ook geschonden.

Sinds 2014 is blijkens de diverse internationale rapporten een gestage en vergaande afname te zien van Oekraïens onderwijs in de Krim. Het OHCHR-rapport maakt bovendien melding van intimidatie en bedreiging van mensen die onderwijs in het Oekraïens geven en dit wordt bevestigd door getuigenverklaringen en NGO-rapporten. Ook dit levert een onaanvaardbare praktijk op, die in strijd is met art. 2 P1 EVRM.

Oekraïne heeft gesteld dat het omvormen van de administratieve grens tussen de Krim en het vasteland van Oekraïne tot een harde landsgrens de bewegingsvrijheid van art. 2 P4 EVRM stelselmatig beperkt. Rusland heeft deze omvorming als zodanig niet betwist. Nu Russisch recht niet als wettelijke basis voor de resulterende beperkingen van de bewegingsvrijheid kan dienen, is van een met art. 2 P4 EVRM strijdige administratieve praktijk sprake.

In verband met de diverse klachten heeft Oekraïne verder nog gesteld dat deze bijzonder benadelend hebben uitgepakt voor de Tataarse en Mejlj-bevolking van de Krim, in strijd met art. 14 EVRM. Het Hof ziet deze stelling bevestigd in talrijke IGO- en NGO-rapporten en wijst erop dat 15.000-30.000 Tataren uit de Krim zijn gevlucht. Rusland heeft dit gemotiveerd weersproken en heeft hiervoor ook geen rechtvaardiging geboden, zodat art. 14 EVRM is geschonden.

Na deze vaststellingen ten aanzien van de eerste klacht, gaat het Hof in op de stellingen die onderdeel uitmaken van de tweede, gevoegde klacht. In deze zaak gaat het in het bijzonder om beweerde schendingen die niet alleen in de Krim hebben plaatsgevonden, maar ook elders in Oekraïne en Rusland. Dan is bijvoorbeeld sprake van mishandeling en foltering van politieke gevangenen, slechte gevangenisomstandigheden of wrede bestraffing van politieke gevangenen in Rusland. Het Hof beschikt over consistente informatie (IGO- en NGO-rapporten, slachtofferverklaringen) waaruit blijkt dat Oekraïense politieke gevangenen inderdaad zijn onderworpen aan een behandeling die vanwege de ernst en gevolgen niet anders kan worden omschreven als foltering. Hiernaar is ook geen afdoende onderzoek gedaan. Het Hof acht dan ook afdoende aangetoond dat het gaat om een officieel getolereerde administratieve praktijk, in strijd met art. 3 EVRM.

Het Hof is daarentegen niet overtuigd geraakt van het bewijs van een administratieve praktijk en officiële tolerantie van slechte gevangenisomstandigheden of onvoldoende toegang tot medische zorg. De klachten daarover verklaart het daarom niet-ontvankelijk. Dit is anders voor de gevangenen die gedetineerd zijn in Simferopol SIZO in de Krim. Daar is duidelijk dat de gevangeniscondities buitengewoon slecht zijn, niet in het minst door de veel te krappe beschikbare individuele ruimte. Ten aanzien van deze gevangenis is art. 3 EVRM dan ook wel

geschonden.

Ten aanzien van de Oekraïense ‘politieke gevangenen’ heeft Oekraïne verder gesteld dat zij onrechtmatig zijn beroofd van hun vrijheid en aan een oneerlijk proces zijn onderworpen, in strijd met art. 5, 6 en 7 EVRM. Ook hier is veel informatie en bewijsmateriaal beschikbaar waaruit blijkt dat diverse Oekraïners zijn aangehouden, in voorarrest zijn genomen en zijn veroordeeld op basis van Russisch recht in de Krim. Het Hof heeft al vastgesteld dat de toepassing van Russisch recht in de Krim niet rechtmatig is. Ook kunnen de rechtbanken op de Krim niet worden gezien als ‘bij wet ingesteld’ in de zin van art. 6 EVRM. Daarnaast heeft een deel van de zaken betrekking gehad op de periode waarin Rusland alleen effectieve rechtsmacht uitoefende in de Krim. Het toepassen van Russische strafwetgeving is in die omstandigheden ook in strijd met art. 7 EVRM. Nu veel van de rechtstoepassing bovendien impliceerde dat Russisch recht onvoorzienbaar extensief werd uitgelegd, is ook hier de werkwijze van Rusland in strijd met voorwerp en doel van het EVRM.

In het bijzonder oordeelt het Hof verder dat het vele beschikbare materiaal erop wijst dat vooral politieke opposanten en activisten, Krim-Tataren, bepaalde moslimgroepen, journalisten en andere dissidenten zijn aangehouden en vervolgd. Deze praktijk, die nog steeds voortduurt, ontbeert opnieuw een wettelijke grondslag en is duidelijk in strijd met art. 10 en 11 EVRM.

Ten aanzien van specifiek deze vervolgingen en procedures oordeelt het Hof verder dat deze heel systematisch plaatsvond, waarbij ook aan de bevolking werd gevraagd om iedereen aan te geven die tegenstander was van Rusland of bezwaren uitsprak over Russische praktijken of belangen. Dit laat genoegzaam zien dat de vervolging en veroordeling van deze politieke gevangenen als niet uitgesproken doel had (‘ulterior purpose’) om iedere politieke tegenstand te smoren. Daarmee zijn pluralisme, effectieve politieke democratie en de rechtsstaat, als kernwaarden van het EVRM, met voeten getreden – een patroon dat werd omarmd en ondersteund door prominente vertegenwoordigers van de Russische autoriteiten.

Onder art. 46 EVRM oordeelt het Hof dat Rusland maatregelen moet treffen om gevangenen die zijn overgebracht naar Rusland zo snel mogelijk te laten terugkeren naar de Krim.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 25-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0625JUD002095814

**Zaaknummer:** 20958/14 en 38334/18

**Wetsartikelen:** EVRM art. 2, EVRM art. 3, EVRM art. 5, EVRM art. 6, EVRM art. 7, EVRM art. 8, EVRM

art. 9, EVRM art. 10, EVRM art. 11, EVRM art. 14, EVRM art. 18, EVRM art. 38, EVRM art. 46, EVRM art. 1  
EP, EVRM art. 2 EP en EVRM art. 2 P4

## RECHTSPRAAK

**Spisak t. Tsjechië, EHRM 20 juni 2024, nr. 13968/22**

***Een minderjarige man wordt verdacht van ernstige strafbare feiten. Hij wordt in voorarrest genomen vanwege recidiverisico. Hij klaagt bij het EHRM over het feit dat de voorarresttermijn in Tsjechië zes maanden bedraagt voor minderjarigen, terwijl bij volwassenen de noodzaak van voorarrest iedere drie maanden wordt herzien. Het EHRM stelt vast dat dit een duidelijk leeftijdsonderscheid oplevert ten nadele van minderjarigen, terwijl zij juist extra moeten worden beschermd. Een redelijke rechtvaardiging is voor het onderscheid niet aangevoerd, zodat het Hof het in strijd acht met art. 5 jo. 14 EVRM.***

Klager, toen nog minderjarig, is in 2020 en 2021 aangeklaagd wegens onder meer beroving, mishandeling en poging tot moord. Hij was toen op proefverlof. Hij werd in voorarrest aangenomen vanwege het risico van recidive. Anders dan bij volwassenen, waar iedere drie maanden een hernieuwingsbeslissing moet worden genomen, geldt bij minderjarigen daarbij een termijn van zes maanden. Het voorarrest werd enkele keren verlengd, volgens klager zonder redelijke grondslag. Later, toen klager eenmaal veroordeeld was en op die grond gevangen zat, is een aantal voorarrestbeslissingen alsnog vernietigd, maar daar had hij toen al niets meer aan.

Voor het EHRM heeft klager gesteld dat art. 5 en 14 EVRM zijn geschonden doordat in zijn geval niet iedere drie maanden een rechterlijke herbeoordeling van het voorarrest heeft plaatsgevonden, terwijl dat voor meerderjarige verdachten wel het geval is. Het Hof overweegt dat het verschil in behandeling in dit geval duidelijk is gebaseerd op leeftijd. Uitgangspunt moet zijn dat bij minderjarigen voorarrest alleen als laatste redmiddel wordt ingezet en dat het zo kort mogelijk moet duren. Periodiek toezicht op de rechtmatigheid van het voorarrest is belangrijk om te verzekeren dat dit niet te lang duurt. De perioden van verlenging moeten bovendien korter zijn dan bij volwassenen. De rechtspraak van het Hof verplicht staten niet tot een automatisch systeem van toezicht op verlengingen, maar het systeem moet in ieder geval verenigbaar zijn met het gelijkheidsbeginsel. De vraag is dan ook of de staat een

redelijke rechtvaardiging heeft aangevoerd voor het feit dat het bij minderjarigen een langere voorarresttermijn hanteert dan bij volwassenen. Daarbij is vereist dat de rechtvaardiging aansluit bij de bijzondere kenmerken en de kwetsbaarheid van jongeren. Zo'n rechtvaardiging is in dit geval niet aangevoerd. De ongelijke behandeling is dan ook in strijd met art. 5 jo. 14 EVRM.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 20-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0620JUD001396822

**Zaaknummer:** 13968/22

**Wetsartikelen:** EVRM art. 5 en EVRM art. 14

## RECHTSPRAAK

**Suprun e.a. t. Rusland, EHRM 18 juni 2024, nr. 58029/12**

***Vijf onderzoekers die de geschiedenis van Sovjetrepressie bestuderen en enkele anderen hebben geprobeerd toegang te krijgen tot Sovjetarchieven. In alle gevallen is de toegang geweigerd. Gelet op het belang van historische waarheidsvinding besluit het Hof dat het recht op toegang tot overheidsinformatie ook geldt voor onderzoekers. In dit geval ging het om archiefinformatie over mensen die allang zijn overleden. De belangen van nazaten zijn bovendien weinig zwaarwegend. Om die reden stelt het Hof vast dat door de weigering art. 10 EVRM is geschonden.***

Klagers zijn verschillende auteurs die onderzoek doen naar de geschiedenis van Sovjetrepressie, Memorial (een Russische NGO die de nobelprijs voor de vrede heeft gewonnen) en een Zwitserse achternicht van Raoul Wallenberg (een Zweedse diplomaat die het leven van duizenden joden heeft gered, maar vervolgens in de Sovjet-Unie is verdwenen). Alle klagers hebben op zeker moment geprobeerd toegang te krijgen tot archiefinformatie over Sovjetrepressie, deportaties en executies, maar in alle gevallen is deze toegang geweigerd. Eerste klager is bovendien strafrechtelijk veroordeeld omdat hij onrechtmatig persoonlijke en familiegeheimen zou te verzamelen van slachtoffers van etnische repressie.

Klagers hebben op basis van art. 10 EVRM gesteld dat hun recht op toegang tot informatie is geschonden doordat hen de toegang tot de archieven is geweigerd. Het Hof benadrukt dat historische waarheidsvinding een integraal onderdeel uitmaakt van de uitingsvrijheid. De sterke bescherming die toekomt aan politieke uitingen geldt daarbij ook voor onderzoekers. Het Hof merkt verder op dat de gegevens waartoe klagers toegang probeerden te krijgen steeds de jaren '30 en '40 van de vorige eeuw betrof. Degenen die de informatie betrof zullen daardoor al zijn overleden, wat betekent dat hun art. 8-rechten niet meer in geding kunnen zijn. Ook eventuele gevoelens van nazaten zullen minder zwaarwegend zijn geworden door het tijdverloop. Hoe dan ook hebben de Russische rechters geen pogingen gedaan om deze belangen te identificeren en vast te stellen. Nu verder is gebleken dat er geen alternatieven



zijn geboden voor de toegang tot informatie, die verder voldoende gemakkelijk beschikbaar was voor de autoriteiten, is het Hof van oordeel dat de beperkingen een schending van art. 10 EVRM opleveren.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 18-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0618JUD005802912

**Zaaknummer:** 58029/12

**Wetsartikelen:** EVRM art. 10

## RECHTSPRAAK

**Vlaisavljevikj t. Noord-Macedonië, EHRM 25 juni 2024, nr. 23215/21**

***In Noord-Macedonië moeten energiebedrijven in bepaalde gevallen een energiehelling innen van kleingebruikers. Vlaisavljevikj heeft hiervoor verschillende keren een factuur en een betalingsbevel ontvangen van bedrijf B., maar hij had geen leveringscontract met dit bedrijf of met diens rechtsvoorganger C. Hij klaagt dan ook over het bewaren en gebruiken van zijn persoonsgegevens (naam, adres) door bedrijf B. Het Hof constateert dat de persoonsgegevens in dit geval niet gebruikt kunnen zijn voor het doel van rechtmatige inning van de heffing. De nationale rechters hebben dit ten onrechte niet in hun beoordeling betrokken. Art. 8 EVRM is dan ook geschonden.***

In 2012 werd in Noord-Macedonië een regeling aangenomen voor energiehellingen. Gebruikers van private verwarmingssystemen moesten energiebedrijven op grond daarvan een vaste energiehelling betalen. Eerste klager heeft van 2013-2023 van energiebedrijf B. verschillende keren facturen en betalingsbevelen ontvangen voor de heffing. Volgens klager is dit onterecht, omdat er geen verwarmingsbuizen in zijn appartement waren en hij nooit een contract met B. had gesloten. Hij heeft dan ook verschillende keren geprocedeerd tegen B. hierover. In 2016 heeft hij bovendien een procedure tegen B. gestart omdat het bedrijf zijn recht op persoonsgegevensbescherming had geschonden, nu hij zelf nooit gegevens over zijn adres aan B. had verstrekt, maar B. hem wel de facturen stuurde. Volgens B. heeft het bedrijf de gegevens overgenomen van zijn rechtsvoorganger C. Na verschillende juridische stappen aanvaardde de rechter dit verweer en werd klagers aanspraak afgewezen.

Klager heeft voor het EHRM gesteld dat de staat tekort is geschoten in het beschermen van zijn persoonsgegevens, in strijd met art. 8 EVRM. In dit geval ging het om naam, adres en informatie die relevant was voor het berekenen van de hoogte van de toeslag. Deze gegevens zijn verzameld en behouden met het oog op het kunnen innen van de toeslag; van ander

gebruik – bijvoorbeeld voor advertentiedoeleinden – is niet gebleken. Op zichzelf valt de bescherming van deze gegevens binnen het toepassingsbereik van art. 8 EVRM. De relevante regeling verschafte een voldoende grondslag aan energiebedrijven om deze informatie te verzamelen. In het onderhavige geval heeft klager nooit een energiecontract afgesloten met B. of diens rechtsvoorganger C. en de nationale rechter heeft geoordeeld dat hij daarom geen betalingsverplichting had. Het Hof betwijfelt daarom of het bewaren en gebruiken van klagers gegevens werd gerechtvaardigd door het nagestreefde doel van het kunnen innen van de heffing. Dit element heeft geen van de nationale rechters in de beoordeling van de zaak betrokken, wat betekent dat zij geen effectieve bescherming hebben geboden aan klagers rechten, in strijd met art. 8 EVRM.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 25-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0625JUD002321521

**Zaaknummer:** 23215/21

**Wetsartikelen:** EVRM art. 8

## RECHTSPRAAK

**Z t. Tsjechië, EHRM 20 juni 2024, nr. 37782/21**

***Z is in 2008 aangerand door een docent-priester bij een theologische faculteit. De kerkelijke autoriteiten hebben de priester gedwongen tot aftreden en de politie heeft een onderzoek ingesteld. Omdat klaagster niet heel uitdrukkelijk haar voorafgaande instemming met de seksuele handelingen heeft onthouden, is de priester niet strafrechtelijk vervolgd. Het EHRM acht deze voorwaarde niet in overeenstemming met wat bekend is over misbruik van kwetsbaarheid en machtspositie. De wetgeving is sindsdien veranderd, maar in 2008/2009 was de bescherming van slachtoffers daarmee nog onvoldoende, terwijl die ook toen wel had moeten worden geboden. Art. 3 en 8 EVRM zijn dan ook geschonden.***

Klaagster volgde in 2008-2009 een aantal vakken bij een theologische faculteit. In een voor haar persoonlijk moeilijke periode werd zij aangerand door een docent-priester die ook de begeleider van haar dissertatie was. In 2009 informeerde zij daarover de relevante kerkelijke autoriteiten. De autoriteiten verplichtten de docent-priester daarop tot het beëindigen van zijn activiteiten bij de faculteit en tot terugtreding uit het klooster waar hij leiding aan gaf. Ook de politie heeft een onderzoek ingesteld naar het gebeuren. In 2020 stuurde de docent-priester een verklaring naar de politie waarin hij bekende dat hij de ethische regels had geschonden, maar waarin hij volhield dat seksuele handelingen met wederzijdse instemming waren verricht. Daarop heeft de politie het onderzoek beëindigd. Daarbij werd meegewogen dat klaagster haar bezwaren niet voorafgaand aan de seksuele handelingen had uitgesproken, maar alleen achteraf. Dat zou mogelijk wel strafbaar zijn onder nieuwe wetgeving, maar omdat die pas in 2010 in werking is getreden, kon die niet worden toegepast.

Voor het EHRM heeft klaagster gesteld dat de beperkte interpretatie van de toepasselijke wetgeving en het gebrek aan vervolging van de docent-priester in strijd waren met art. 3 EVRM. Het Hof beoordeelt de zaak in het licht van art. 3 en 8 EVRM gezamenlijk. Het Hof acht

het problematisch dat de politie op geen enkel moment lijkt te hebben bedacht dat de docent-priester zich kon hebben vergist in de mate van instemming van klaagster en dat haar passiviteit ook andere verklaringen kon hebben dan instemming alleen. Dit heeft ertoe geleid dat de autoriteiten geen noodzaak hebben gezien om de geloofwaardigheid van haar stellingen verder te onderzoeken. Daarnaast is geen rekening gehouden met het gegeven dat klaagster zich in een bijzonder kwetsbare en afhankelijke positie bevond ten aanzien van de docent-priester. Het is echter wel degelijk van groot belang dat de politie zich rekenschap geeft van een risico van misbruik van kwetsbaarheid en van de psychologische reacties van slachtoffers van seksueel misbruik. Recentere wetgeving en rechtspraak in Italië laat daarin weliswaar een positieve ontwikkeling zien, en de autoriteiten hebben ook erkend dat het handelen van de docent-priester in het licht van die wetgeving strafbaar zou zijn, maar deze was destijds nog niet van toepassing. Dit betekent dat er destijds geen mogelijkheden waren om klaagster voldoende bescherming te bieden, terwijl sinds *M.C. t. Bulgarije* uit 2003 toch duidelijk had moeten zijn dat die bescherming wel nodig was. Gelet daarop constateert het Hof een schending van art. 3 en 8 EVRM.

---

**Instantie:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens

**Datum uitspraak:** 20-06-2024

**ECLI:** ECLI:CE:ECHR:2024:0620JUD003778221

**Zaaknummer:** 37782/21

**Wetsartikelen:** EVRM art. 3 en EVRM art. 8

## ANNOTATIE

**Tamazount e.a. t. Frankrijk (EHRM, 17131/19) – Is een political question-doctrine verenigbaar met het recht op toegang tot de rechter?*****R. van der Hulle***

1. Onderhavig arrest van het EHRM raakt aan de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog van 1954 tot 1962 en daarmee aan een belangrijke periode uit de Franse geschiedenis. Deze oorlog leidde uiteindelijk tot de onafhankelijkheid van Algerije. Bij zijn bezoek aan dit land in augustus 2022 riep president Macron beide landen op om deze ‘pijnlijke geschiedenis’ achter zich te laten.[1] Een jaar eerder had Macron de Algerijnen die tijdens de onafhankelijkheidsoorlog aan de zijde van het Franse leger hadden gevochten – ook wel harki’s genoemd – en hun nabestaanden om vergeving gevraagd en wetgeving aangekondigd die moet zorgen voor erkenning en eerherstel.[2] Voor de klagers in kwestie was dat echter niet voldoende. Als nabestaanden van enkele harki’s stelden zij de Franse staat aansprakelijk omdat de Franse staat volgens hen had nagelaten de harki’s en hun gezinnen te beschermen tegen wraakacties na de Algerijnse onafhankelijkheid. De Franse rechter ging daar niet in mee en verklaarde zich onbevoegd om van de vorderingen hierover kennis te nemen. Volgens hem hielden de vorderingen verband met de betrekkingen tussen Frankrijk en Algerije en daarmee met het buitenlands beleid. Omdat de vormgeving van dat beleid met het oog op de machtenscheiding aan de andere staatsmachten is voorbehouden, meende de Franse rechter dat hij zich niet inhoudelijk over de vorderingen kon uitspreken. De vraag was of de toepassing van deze Franse ‘*political question*-doctrine’ een schending oplevert van het in art. 6 EVRM neergelegde recht op toegang tot de rechter. Het EHRM beantwoordt deze vraag in onderhavig arrest ontkennend. In deze annotatie zal allereerst nader worden ingegaan op de ter discussie gestelde benadering van de Franse rechter, om vervolgens de motivering van het EHRM mede in het licht van eerdere rechtspraak nader te bezien.

2. De benadering van de Franse rechter die in onderhavig arrest aan de orde is, is zeker niet uniek. Ook in andere landen is in de rechtspraak – weliswaar met accentverschillen en uitzonderingen – erkend dat er geschillen kunnen zijn die buiten het domein van de rechter vallen en waarover de rechter zich inhoudelijk niet mag uitspreken.[3] In de discussie hierover

wordt vooral verwezen naar de Amerikaanse *political question*-doctrine.[4] De zaak *Baker v. Carr* (hierna: *Baker*) uit 1962 wordt beschouwd als het vertrekpunt van de moderne invulling van deze Amerikaanse doctrine.[5] In die zaak heeft het Amerikaanse Hooggerechtshof diverse factoren geformuleerd aan de hand waarvan de rechter moet beoordelen of een geschil buiten het domein van de rechter valt. In de praktijk spelen twee daarvan een doorslaggevende rol. Concreet is volgens deze factoren van een '*political question*' sprake als een geschil raakt aan een onderwerp dat moet worden geacht door de Amerikaanse grondwet aan de andere staatsmachten te zijn opgedragen of als het ontbreekt aan duidelijke en objectieve toetsingsmaatstaven voor de rechter. Anders dan het Amerikaanse Hooggerechtshof, dat de doctrine sinds *Baker* slechts in een handvol zaken heeft toegepast, vallen lagere rechters vaker op de doctrine terug. Dat doen zij bij uitstek in geschillen waarin achterliggende, politieke beslissingen ter invulling van het buitenlands beleid aan de orde zijn, zoals beslissingen tot of die anderszins verband houden met militair ingrijpen in een ander land. De Amerikaanse rechter acht hierbij eerst en vooral van belang dat de vormgeving van het buitenlands beleid grondwettelijk gezien aan de andere staatsmachten, in het bijzonder de Amerikaanse president, is opgedragen.[6]

3. Hoewel de Nederlandse rechter nimmer een algemeen toepasbare *political question*-doctrine heeft geformuleerd, kunnen uit de rechtspraak wel sporen van een dergelijke doctrine worden afgeleid. Concreet valt de Nederlandse rechter in sommige geschillen op een benadering terug die in materiële zin dicht bij een onbevoegdverklaring en een *political question*-doctrine in de buurt komt.[7] Een eerste voorbeeld betreft geschillen waarin een onderwerp aan de orde is waarover het wetgevingsproces gaande is. Voor de Nederlandse rechter geldt dan als uitgangspunt dat hij van een inhoudelijke beoordeling moet afzien om het lopende wetgevingsproces niet te doorkruisen.[8] Een tweede voorbeeld betreft geschillen waarin beslissingen op het gebied van het buitenlands beleid aan de orde zijn. Omdat de vormgeving van het buitenlands beleid afhankelijk is van politieke afwegingen die niet aan de rechter zijn, moet de rechter volgens vaste rechtspraak in beginsel een vergaande terughoudendheid betrachten bij de beoordeling van de rechtmatigheid van beslissingen ter vormgeving van dat beleid.[9] Net als bij de vergelijkbare benaderingen van buitenlandse rechters, ligt hieraan de machtenscheiding ten grondslag, zoals die mede blijkt uit de 'op de Grondwet berustende verdeling van bevoegdheden van de verschillende staatsorganen' en het in art. 120 Gw neergelegde toetsingsverbod.[10]

4. Over de vraag hoe een dergelijke *political question*-doctrine zich verhoudt tot het recht op toegang tot de rechter uit art. 6 EVRM heeft het EHRM zich eerder uitgesproken in de zaak *Markovic e.a. t. Italië* (hierna: *Markovic*) uit 2006.[11] Deze zaak heeft betrekking op in NAVO-verband uitgevoerde bombardementen in voormalig Joegoslavië. Daarbij was een groot aantal

slachtoffers om het leven gekomen. De nabestaanden van enkele slachtoffers startten een procedure voor de Italiaanse rechter waarin zij de Italiaanse staat aansprakelijk stelden voor het deelnemen aan deze bombardementen door openstelling van het Italiaanse luchtruim en het ter beschikking stellen van een legerbasis op Italiaans grondgebied. De Italiaanse rechter wees tot in hoogste instantie de vorderingen zonder inhoudelijke beoordeling af met een benadering die veel weg heeft van een Italiaanse *political question*-doctrine. Concreet overwoog de Italiaanse rechter dat beslissingen tot deelname aan militair ingrijpen bij uitstek een politiek karakter hebben die, met het oog op de machtscheiding, moeten worden geacht aan de andere staatsmachten te zijn voorbehouden. In Straatsburg klaagden de nabestaanden dat deze benadering van de Italiaanse rechter onverenigbaar was met het recht op toegang tot de rechter.

5. Het EHRM ging daar niet in mee. Daarbij stelde de Grote Kamer voorop dat de benadering van de Italiaanse rechter klagers op zichzelf niet had belet om hun vorderingen aan de rechter voor te leggen. Hieraan voegde de Grote Kamer toe dat de uitleg en toepassing van het nationale recht aan de nationale rechter is voorbehouden en dat de wijze van afdoening niet uit de lucht kwam vallen, maar uitvoerig was gemotiveerd onder verwijzing naar eerdere rechtspraak. Dat de Italiaanse rechter de vorderingen van de nabestaanden zonder inhoudelijke beoordeling (en zelfs zonder zitting) had afgewezen, was dan ook voorzienbaar. Ten slotte overwoog de Grote Kamer dat de ter beoordeling staande benadering niet neerkwam op een absolute immuniteit op grond waarvan een groot aantal geschillen per definitie aan rechterlijk toezicht is onttrokken, maar was beperkt tot een specifiek type van geschillen. Om deze redenen concludeerde de Grote Kamer dat van een schending van art. 6 EVRM geen sprake was. Sterker nog: volgens de Grote Kamer was een inbreuk zelfs niet aan de orde. Aan de vraag naar het al dan niet bestaan van een toereikende rechtvaardiging, kwam de Grote Kamer daardoor niet toe: 'It follows that the applicants cannot argue that they were deprived of any right to a determination of the merits of their claims. Their claims were fairly examined in the light of the domestic legal principles applicable to the law of tort. Once the Court of Cassation had considered the relevant legal arguments that brought the applicability of Article 6 § 1 of the Convention into play, the applicants could no longer claim any entitlement under that provision to a hearing of the facts. Such a hearing would only have served to protract the domestic proceedings unnecessarily because, even assuming that the Court of Cassation's decision did not automatically bring the proceedings pending in the Rome District Court to an end, the District Court would only have had power to determine the nature of the impugned acts and, in the circumstances of the case, would have had no alternative but to dismiss the claim.'<sup>[12]</sup>

6. In onderhavig arrest komt het EHRM tot dezelfde uitkomst, maar met een ander



vertrekpunt en daarmee deels andere (aanvullende) motivering. Anders dan in *Markovic*, overweegt het EHRM dat de onbevoegdverklaring van de Franse rechter wél inbreuk maakt op het recht op toegang tot de rechter. Daardoor was het EHRM, anders dan in *Markovic*, genooddaakt om te onderzoeken of aan deze inbreuk een legitiem doel ten grondslag ligt en of deze inbreuk proportioneel is. Het EHRM concludeert dat beide het geval is. Het met de benadering van de Franse rechter gediende legitieme doel betreft het waarborgen van de machtscheiding, in het bijzonder de scheiding tussen de uitvoerende macht en de rechterlijke macht. Het belang hiervan heeft het EHRM in eerdere rechtspraak meermaals benadrukt.

7. Bij de beoordeling van de proportionaliteit van de inbreuk stelt het EHRM voorop dat de benadering van de Franse rechter strikt wordt uitgelegd, in die zin dat deze benadering alleen van toepassing is in geschillen die daadwerkelijk en onlosmakelijk met de internationale betrekkingen zijn verbonden. De Franse rechter had nauwkeurig onderbouwd waarom dat hier het geval was. Het EHRM ziet geen reden om daaraan te twijfelen. Net als in *Markovic*, merkt het daarbij op dat het uitleggen en toepassen van het nationale recht eerst en vooral aan de nationale rechter is voorbehouden. Ten slotte neemt het EHRM hierbij in aanmerking dat de onbevoegdverklaring niet leidde tot een categorische uitsluiting van elke aansprakelijkheid van de Franse staat, nu het Franse recht ook andere staatsaansprakelijkheidsprocedures kent waarop klagers een beroep konden doen, zonder dat daarbij de rechtmatigheid van de achterliggende politieke besluitvorming op het gebied van de internationale betrekkingen ter discussie zou worden gesteld. Om deze redenen achtte het EHRM de inbreuk op het recht op toegang tot de rechter uit art. 6 EVRM gerechtvaardigd.

8. Dogmatisch gezien lijkt mij de benadering van het EHRM in onderhavig arrest zuiverder dan de benadering van de Grote Kamer in *Markovic*. De overweging in *Markovic* dat de toepassing van een *political question*-doctrine op zichzelf niet leidt tot een inbreuk op het recht op toegang tot de rechter oogt formalistisch. Hoewel een *political question*-doctrine op zichzelf onverlet laat dat een geschil feitelijk aan de rechter kan worden voorgelegd, zoals het EHRM in *Markovic* nog benadrukte, leidt de toepassing van een dergelijke doctrine er per saldo toe dat de rechter afziet van een inhoudelijke beoordeling van het geschil ten gronde. Verdedigbaar is dat de toegang tot de rechter bij toepassing van een *political question*-doctrine materieel daarmee wel degelijk in het geding is. Dit geldt temeer nu uit vaste rechtspraak van het EHRM volgt dat het recht op toegang tot de rechter mede het recht omvat voor burgers om de omvang van hun burgerlijke rechten en verplichtingen door een onafhankelijke rechter te laten beoordelen. Juist daaraan komt de rechter, als hij oordeelt dat een *political question* aan de orde is, niet toe.[13]

9. Hoe dan ook lijkt mij de uitkomst in dit arrest wel verdedigbaar. De in 2021 door president

Macron aangekondigde wetgeving erkent dat de Franse staat verantwoordelijk is voor het leed van de harki's en hun familie in de nasleep van de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog. Aan de klagers was een schadevergoeding toegekend van EUR 15.000, mede ter compensatie voor de onmenselijke omstandigheden tijdens hun verblijf in zogenoemde harki-kampen na hun vlucht naar Frankrijk. Hoewel het EHRM zich in dit arrest kritisch toont over de hoogte van deze vergoeding, stonden klagers daarmee niet volledig met lege handen.

Mr. dr. R. (Rob) van der Hulle is advocaat in Amsterdam en als research fellow verbonden aan het Onderzoekcentrum voor Staat en Recht van de Radboud Universiteit. Deze annotatie is op persoonlijke titel geschreven.

[1] 'Macron in Algerije: 'Pijnlijke geschiedenis achter ons laten'', NOS 25 augustus 2022.

[2] E. Huisman, 'President Macron vraagt vergeving aan Algerijnen die aan Franse zijde vochten tegen onafhankelijkheid', *de Volkskrant* 20 september 2021.

[3] Zie bijv. P.P.T. Bovend'Eert, P.M. van den Eijnden en C.A.J.M. Kortmann (red.), *Grenzen aan de rechtspraak? Political question, acte de gouvernement en rechterlijk interventionisme*, Deventer: Kluwer 2004. Vgl. ook R. van der Hulle, 'De rol van de rechter bij vraagstukken van buitenlands beleid en defensie: over *Crown acts of state*, *political questions* en rechterlijk abstineren', *RM Themis* 2018, afl. 2, p. 58-66.

[4] Zie daarover uitgebreid R. van der Hulle, *Naar een Nederlandse political question-doctrine? Een beschouwing over de rol van de rechter in politieke geschillen* (diss. Nijmegen), Deventer: Wolters Kluwer 2020.

[5] U.S. Supreme Court 26 maart 1962, 369 U.S. 186 (*Baker v. Carr*).

[6] Van der Hulle 2020, hoofdstukken 3 en 4, met verdere verwijzingen.

[7] Van der Hulle 2020, hoofdstukken 7 en 8, met verdere verwijzingen. Vgl. ook recent A.E.M. Leijten en J. Uzman, 'Political Questions as Trumps? Machtenscheiding als absoluut of relatief concept?', in: H. Broeksteeg e.a. (red.), *Rechter & Politiek (Bovend'Eert-Bundel)*, Deventer: Wolters Kluwer 2024, p. 275-289.

[8] Zie bijv. Rb. Den Haag 12 april 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:3667, AB 2017/415, m.nt. Boogaard en Uzman onder AB 2017/416. Vgl. ook Rb. Den Haag 4 juli 2018, ECLI:NL:RBDHA:2018:7888, AB 2018/399, m.nt. Van der Hulle.

[9] Zie ook R. van der Hulle, 'De rol van de rechter bij geschillen over het buitenlands beleid:

over politieke afwegingen, rechtsbescherming en de knip van de Hoge Raad', in: R.J.B. Schutgens e.a. (red.), *Toetsingsintensiteit. Een vergelijkende studie naar het variëren van de toetsingsintensiteit door de rechter*, Deventer: Wolters Kluwer 2022, p. 137-156; en recent M.K.G. Tjepkema, C.P.J. Smeulders en A. Pijnenburg, 'Staatsaansprakelijkheid voor het buitenlands en veiligheidsbeleid. Wat is er nog over van de beleidsvrijheid', *NJB* 2024/937, afl. 16, p. 1192-1200, in reactie op Hof Den Haag 12 februari 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:191, *AB* 2024/ 132, m.nt. De Goede en Nijenhuis, over de levering van F-35-onderdelen aan Israël.

[10] HR 21 maart 2003, ECLI:NL:HR:2003:AE8462, *NJ* 2003/691, m.nt. Koopmans (*Waterpakt*).

[11] *Markovic en anderen t. Italië*, EHRM (GK) 14 December 2006, nr. 1398/03, ECLI:CE:ECHR:2006:1214JUD000139803, *EHRC* 2007/32, m.nt. Heringa.

[12] *Markovic e.a. t. Italië*, par. 115.

[13] Vgl. ook Van der Hulle 2020, p. 294-296, mede onder verwijzing naar *Golder t. Verenigd Koninkrijk*, EHRM 21 februari 1975, nr. 4451/70, ECLI:CE:ECHR:1975:0221JUD000445170, *NJ* 1975/462, m.nt. Alkema.

## ANNOTATIE

**Savinovskikh e.a. t. Rusland (EHRM, nr. 16206/19) –  
Ontzeggen van pleegzorg aan transgender man  
ongerechtvaardigd en niet in belang kinderen*****prof. mr. A.C. Hendriks***

1. Het Hof moet zich in de zaak *Savinovskikh* uitspreken over de gedwongen beëindiging van de omgang tussen klager en twee kleuters die aan zijn zorg waren toevertrouwd. Deze maatregel was genomen nadat jeugdzorg te weten was gekomen dat bij klager, die als vrouw in het geboorteregister stond ingeschreven, door artsen in Rusland de diagnose ‘transseksualiteit’ was gesteld. Klager had daarop beide borsten laten verwijderen (mastectomie) en identificeerde zichzelf daarop als man. De nationale autoriteiten meenden dat klager daarmee zijn verantwoordelijkheden als voogd en pleegouder had geschonden en dat het gezin, nu bestaand uit twee mannelijke partners, drie biologische kinderen en twee pleegkinderen, niet meer voldeed aan de Russische definitie van het traditionele gezin. Het Hof geeft een uiterst principiële oordeel in deze zaak, waarin het zowel verwijst naar het recht op gezinsleven van klager en het negeren van de belangen van beide pleegkinderen. Naar mijn mening getuigt deze uitspraak van een juiste weging van rechten en belangen van alle betrokkenen, waarbij de belangen van de pleegouders en de pleegkinderen zwaarder wegen dan het belang van bescherming van het traditionele gezin dat de nationale wetgeving nastreeft. Met rechter Serghides in zijn *partly dissenting opinion* ben ik echter van mening dat het Hof een belangrijk aspect van de zaak onbesproken laat. Meer in het algemeen betreurt ik het dat het Hof beide kinderen niet heeft gehoord over deze kwestie en voorbij gaat aan de impact van de gevolgen contactverlies op de mentale gezondheid van de kinderen – en mogelijk ook op klager en zijn gezin.

2. Het Hof heeft het in art. 8 EVRM gehanteerde begrip ‘gezinsleven’, ook wel ‘familieleven’, van begin af aan autonoom uitgelegd.[1] Daarbij keek en kijkt het Hof niet alleen naar personen die met elkaar zijn gehuwd of anderszins een juridische band met elkaar hebben, maar ook naar *de facto* families.[2] Het Hof beziet daarbij de mate van betrokkenheid van personen op elkaar, onder andere lettend op factoren als samenwonen, de duur van de relatie, het gezamenlijk opvoeden van kinderen etc. Aldus merkte het Hof eerder ook relaties van

personen met hetzelfde geslacht als *de facto* familieleden aan.[3] Bij relaties waarbij sprake was van een transgender persoon was het Hof daarentegen terughoudend om die als familierelaties aan te merken. Dit omdat, aldus het Hof, ‘transsexuality raises complex scientific, legal, moral and social issues, in respect of which there is no generally shared approach among the Contracting States.’[4] In het verlengde hiervan, en gelet op de beoordelingsruimte die de nationale autoriteiten toekomt, oordeelde het Hof dat het verplicht veranderen van een huwelijk in een partnerschap omdat een van de partners van geslacht veranderde geen schending oplevert van art. 8 EVRM.[5]

3. Inmiddels zijn de opvattingen over de gelijkheid van geslachten en genders fors veranderd. Dit blijkt onder andere uit de omstandigheid dat vrijwel alle landen die zijn aangesloten bij de Raad van Europa het begrip huwelijk ruim en grotendeels geslachtsneutraal uitleggen. Daarnaast hebben veel verdragsstaten maatregelen genomen ter bescherming van transgender personen.[6] Sterker, landen die bepaalde *de facto* relaties niet juridisch beschermen kunnen rekenen op een veroordeling door het Hof.[7]

4. Het gebrek aan bescherming van *de facto* families met een transgender persoon spreekt als geen ander uit de zaak *Savinovskikh*. Klager, die zelf drie biologische kinderen heeft gekregen toen ze vrouw was, had de zorg op zich genomen van twee kleuters die in een jeugdinstelling verbleven. Beide kinderen hebben forse medische problemen. Nu de biologische ouders na de geboorte zich niet om de kinderen hadden bekommerd, hadden de Russische autoriteiten hen het gezag over de kinderen ontnomen. De kinderen kwamen daarop in een jeugdinstelling terecht – doorgaans geen prettige omgeving in Rusland en veel andere landen. Hoe klager en de kleuters na enige maanden met elkaar in contact kwamen vermeldt de uitspraak niet. Wel blijkt dat klager officieel en met instemming van de autoriteiten de voogdij en het pleegouderschap op zich had genomen. Over de omgang tussen klager en de kinderen waren nooit klachten gemeld bij jeugdzorg en ook anderszins was niet van problemen gebleken.

Dit laatste verandert, althans in de perceptie van de kinderbeschermingsautoriteiten, vanaf het moment dat klager zich man noemt. Voor de autoriteiten duidt deze wijziging op slecht voogdij- en pleegouderschap. Bovendien was de relatie tussen klager en zijn mannelijke partner in strijd met de notie van het traditionele gezin, zoals beschermd door het Russische familierecht. Voor de nationale autoriteiten was dit reden om klager de voogdij en de pleegzorg te ontnemen, een besluit waarmee de rechter in twee instanties instemde. Beide kinderen, op dat moment vier en vijf jaar oud, werden onmiddellijk uit huis gehaald en overgebracht naar een jeugdinstelling. Klager en de kinderen hebben elkaar sindsdien nooit meer gezien en gesproken. Bekend is dat de kinderen na 1,5 jaar respectievelijk 2,5 jaar vanuit de jeugdinstelling zijn overgebracht naar een pleeggezin dat wel voldeed aan de eisen van een traditioneel gezin.

5. Het Hof beziet in de eerste plaats of de gedwongen beëindiging van de omgang tussen klager en de twee pleegkinderen een ongerechtvaardigde inbreuk vormt op het recht op gezins- en familieleven (art. 8 EVRM). Opvallend is daarbij dat Rusland niet heeft betwist dat er sprake was van gezinsleven tussen klager en de kinderen. Dat laat onverlet dat Rusland de inbreuk gerechtvaardigd achtte, want die volgde uit de nationale wetgeving. Volgens vaste rechtspraak van het Hof impliceren inbreuken als het beëindigen van het contact evenwel een schending van het recht op gezins- en familieleven, tenzij gebleken is dat deze inbreuken voldoen aan de eisen van het tweede lid van art. 8 EVRM. Daarbij beziet het Hof in het bijzonder of zo'n inbreuk in het belang is van de betrokkenen kinderen.[8] In de zaak *Savinovskikh* erkent het Hof dat de inbreuk in overeenstemming is met de nationale wetgeving in Rusland. Niettemin constateert het Hof dat de noodzaak om de relatie tussen klager en zijn pleegkinderen te beëindigen niet was gebaseerd op een individueel deskundigenadvies. Evenmin was er enig wetenschappelijk bewijs waaruit blijkt dat een verandering van het gender van een ouder de psychologische gezondheid of ontwikkeling van kinderen schaadt.[9] De redenen om de kinderen te verwijderen uit de woning van klager en zijn partner rustten enkel op de wettelijke onmogelijkheid van gelijkgeslachtelijke koppels om (pleeg)ouders te zijn. Bij dit alles overweegt het Hof dat er geen aandacht is besteed aan de affectieve relatie tussen de pleegkinderen en klager en diens gezin. Dit leidt ertoe dat het Hof unaniem oordeelt dat er sprake was van een schending van het recht op gezinsleven.

6. Dat het Hof hierbij geen noodzaak ziet om te toetsen of het besluit tot beëindiging ook discriminatoir was, is opmerkelijk. Uit de uitspraak blijkt dat de enige reden voor de autoriteiten om de banden tussen klager en de pleegkinderen te verbreken was gelegen in klagers geslachtsverandering. Deze verandering was voor de autoriteiten oorzaak om inbreuk te maken op het gezinsleven van klager en de pleegkinderen, waarbij de autoriteiten geen stappen hadden ondernomen om klager en de kinderen nog op enigerlei wijze contact met elkaar te laten houden.[10] Dat rechter Serghides van mening is dat het Hof ook dit aspect van de zaak had moeten onderzoeken, is naar mijn opvatting terecht. Sterker, discriminatie jegens een transgender ouder is de enige reden om klager en de kinderen te scheiden.

7. Waren de twee pleegkinderen nu medeklagers? Volgens een bijlage bij de uitspraak is dat zo. Door de Russische autoriteiten wordt dat evenwel betwist; de kinderen verblijven niet meer bij klager maar bij een ander pleeggezin en zij hebben geen contact met klager. Het Hof loopt met een boog om deze vraag heen. Het doet ook geen pogingen om de kinderen te horen, waaronder over hun visie te vragen op de scheiding met klager en zijn gezin. Nu is dat laatste ook moeilijk, gelet op de jonge leeftijd waarop zij bij klager zijn weggehaald en de complexe situatie nu Rusland niet langer lid is van de Raad van Europa. Ook vinden hoorzittingen in 'gewone' Kamerzaken vrijwel nooit plaats. Niettemin is beide kinderen hierdoor iedere

mogelijkheid ontnomen om effectief deel te nemen aan ('te participeren in' volgens het Kinderrechtenverdrag) het mede op hen betrekking hebbende proces.

8. Samenvattend is sprake van een belangrijke uitspraak van het Hof. Dat een transgender ouder met pleegkinderen een gezin vormt wordt door niemand – zelfs niet door Rusland – betwist. Voor zover hierover nog twijfel bestond, is dit door de uitspraak van het Hof in de zaak *Savinovskikh* bevestigd. Dat het Hof een schending van het recht op gezins- en familielevens vaststelt spreekt voor zich, gelet op alle feiten en omstandigheden die de bij wet voorziene inperking moeten onderbouwen. Dat het Hof niet toetst aan art. 14 EVRM is evenwel bijzonder: discriminatie van een transgender ouder is de enige reden waarom klager en de pleegkinderen uit elkaar zijn gehaald. Deze scheiding is voor alle betrokkenen bovenal zeer ingrijpend geweest. Klager heeft met zijn partner en twee van hun biologische kinderen asiel aangevraagd en gekregen in een ander land uit vrees voor vervolging. De twee pleegkinderen hebben door de abrupte scheiding op jonge leeftijd voor eens en voor altijd geleerd nooit meer vertrouwen te hebben in andere personen, omdat die van de een op de andere dag kunnen wegvallen en omdat je dan nooit meer iets van ze hoort.

Aart Hendriks

[1] *Marckx t. België*, EHRM 13 juni 1979, nr. 6833/74, ECLI:CE:ECHR:1979:0613JUD000683374, NJ 1980/462, m.nt. Alkema, par. 31.

[2] *Johnston e.a. t. Ierland*, EHRM 18 december 1986, nr. 9697/82, ECLI:CE:ECHR:1986:1218JUD000969782, NJ 1989/97, m.nt. Alkema, par. 56 en *Van der Heijden t. Nederland*, EHRM (GK) 3 april 2012, nr. 42857/05,

ECLI:CE:ECHR:2012:0403JUD004285705, par. 50.

[3] *Karner t. Oostenrijk*, nr. 40016/98, EHRM 24 juli 2003, ECLI:CE:ECHR:2003:0724JUD004001698, «EHRC» 2003/83, m.nt. Gerards, *NJCM-Bulletin* 2004, p. 88, m.nt. Hendriks.

[4] *X, Y en Z t. Verenigd Koninkrijk*, EHRM (GK) 22 april 1997, nr. 21830/93, ECLI:CE:ECHR:1997:0422JUD002183093, par. 52.

[5] *Hämäläinen t. Finland*, EHRM (GK) 16 juli 2014, nr. 37359/09, ECLI:CE:ECHR:2014:0716JUD003735909, «EHRC» 2014/237.

[6] Zie reeds de resolutie 2048 (2015) van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa getiteld 'Discrimination against transgender people in Europe' en de omstandigheid

dat de meeste Europese landen minstens enkele rechten van transgender personen hebben vastgelegd.

[7] *Fedotova e.a. t. Rusland*, EHRM (GK) 17 januari 2023, nr. 40792/10, 30538/14 en 43439/10, ECLI:CE:ECHR:2023:0117JUD004079210, «EHRC» 2023/46; *Buhuceanu e.a. t. Roemenië*, EHRM 23 mei 2023, nr. 20081/19 en 20 andere, ECLI:CE:ECHR:2023:0523JUD002008119, «EHRC» 2023/145 en *Przybyszewska e.a. t. Polen*, EHRM 12 december 2023, nr. 11454/17 e.a., ECLI:CE:ECHR:2023:1212JUD001145417, «EHRC» 2024/20.

[8] *Strand Lobben e.a. t. Noorwegen*, EHRM (GK) 10 september 2019, nr. 37283/13, ECLI:CE:ECHR:2019:0910JUD003728313, «EHRC» 2019/235 m.nt. Bruning, p. 202-211.

[9] *A.M. e.a. t. Rusland*, EHRM 6 juli 2021, nr. 47220/19, ECLI:CE:ECHR:2021:0706JUD004722019, «EHRC» 2021/185, par. 53.

[10] *M.L. t. Noorwegen*, EHRM 22 december 2020, nr. 64639/16, ECLI:CE:ECHR:2020:1222JUD006463916, «EHRC» 2021/13, m.nt. Bruning.



## ANNOTATIE

**Mária Somogyi t. Hongarije (EHRM, 1507617) – Waarom de bescherming van de reputatie van de overheid geen legitieme doelstelling kan vormen****T. Mortier****Inleiding**

1. In het onderzoek naar de rechtvaardiging van de inperking op een Verdragsrecht, besteedt het Europees Hof voor de Rechten van de Mens ('het Hof') doorgaans weinig aandacht aan de vraag of de inperking een legitiem doel nastreefde. Hierdoor blijft het aantal doelstellingen die het Hof als 'illegitiem' en dus onaanvaardbaar bestempelde heel beperkt. In de recente zaak *Mária Somogyi t. Hongarije* toonde het Hof zich echter streng in diens bevestiging van eerdere rechtspraak, waarin het geoordeeld had dat de doelstelling van het beschermen van de reputatie van de (uitvoerende) overheid geen legitieme doelstelling kon uitmaken onder artikel 10 EVRM. Deze noot heeft tot doel deze rechtspraak te verkennen en de achterliggende oorzaak van de illegitimiteit van deze doelstelling te bespreken.

**Feiten**

2. De verzoekster in de geannoteerde zaak, Mária Somogyi, woont in het Hongaarse dorpje Tata. In 2014 deelde zij een post van een derde persoon op haar Facebookpagina, waarin de burgers van Tata opgeroepen werden om deel te nemen aan een betoging. Deze betoging was gericht tegen het gemeentebestuur van Tata, dat een gebouw dat deel uitmaakte van het gemeentelijk erfgoed had verkocht aan een particuliere zakenman. Deze verhuurde het gebouw vervolgens terug aan de gemeente voor 'exorbitante prijzen' volgens de gedeelde post. De verzoekster voegde ook een eigen opmerking toe aan de post, waarin ze zich vragen stelde bij de prijs die het gemeentebestuur betaald had om een nieuw registratiekantoor te openen.
3. Niet opgezet met de kritiek die ze ontving, kondigde de gemeente Tata, samen met het gemeentebestuur, aan dat ze een strafzaak wilden aanspannen tegen zowel de auteur van de originele post, alsook tegen eenieder die de post gedeeld had op hun Facebookpagina's. Daarnaast spanden ze een burgerlijke zaak aan tegen de verzoekster, waarin ze een

schadevergoeding eisten voor de schending van hun recht op een reputatie en de rechter verzochten een injunctie uit te spreken teneinde de verzoekster te beletten om nog verder 'onrechtmatig gedrag' te stellen in de toekomst.

4. Hoewel de openbare aanklager besloot geen onderzoek te openen in de strafzaak, oordeelde het Hooggerechtshof van Tatabánya wél in het voordeel van de gemeente in de burgerlijke zaak. Ofschoon de gemeente als dusdanig geen fundamenteel recht op een reputatie kon bezitten, oordeelde de rechter dat ze *in casu* geraakt was in de uitoefening van haar eigendomsrechten. Vermits het noodzakelijk was volgens de rechter om het vertrouwen van het publiek in het functioneren van de overheidsinstellingen te bewaren, werd de verzoekster opgelegd om een publieke verontschuldiging te posten op haar Facebookpagina, vergezeld door een verklaring dat haar eerdere uitspraken onwaar waren. Daarnaast werd haar opgedragen om 50.000 Hongaarse forint (omgerekend ongeveer €140) te betalen aan zowel de gemeente als aan het gemeentebestuur. Deze uitspraak werd met betrekking tot de gemeente grotendeels bevestigd door het hof van beroep van Győr, dat oordeelde dat rechtspersonen recht hadden op de bescherming van hun reputatie en dat het verspreiden van onware informatie geen bescherming verdient onder de vrijheid van meningsuiting. Het hof van beroep verwierp daarentegen wel de zaak aangebracht door het gemeentebestuur.

### **Arrest**

5. De verzoekster bracht de zaak vervolgens voor het Europees Hof en argumenteerde dat de sancties die haar opgelegd waren door de Hongaarse rechtbanken voor de Facebookberichten een schending uitmaakten van artikel 10 EVRM. Na vastgesteld te hebben dat de rechterlijke uitspraken een inmenging uitmaakten in het recht op een vrije meningsuiting van de verzoekster en dat deze uitspraken een wettelijke basis hadden, oordeelde het Hof dat de kern van de discussie in deze zaak zich bevond in de vraag of de inmenging een wettig doel nastreefde. Waar de Hongaarse overheid nog opwierp dat de inmenging het legitieme doel van de bescherming van de reputatie van de overheid nastreefde, merkte het Hof op dat de lijst van legitieme doelstellingen uit de tweede paragraaf van artikel 10 EVRM exhaustief is. Deze lijst bevat weliswaar de doelstelling van 'de bescherming van de autoriteit en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht', maar vermeldt als dusdanig geen andere overheidstak. De overheid beriep zich dan ook op de doelstelling van 'de bescherming van de reputatie en de rechten van anderen', aangezien het Hof reeds eerder had gesteld dat ook rechtspersonen in dit verband onder de noemer 'anderen' konden worden begrepen.<sup>[1]</sup> Niettemin had het Hof in de zaak *OOO Memo t. Rusland* al geoordeeld dat het belang van rechtspersonen in de bescherming van hun reputatie er louter een was van een commerciële aard; een orgaan dat deel uitmaakt van de uitvoerende macht in een Staat heeft niet eenzelfde belang bij de bescherming van diens reputatie als een rechtspersoon die afhankelijk is van zijn

reputatie op de commerciële markt om klanten aan te trekken.[2] Integendeel, het Hof benadrukte dat, teneinde machtsmisbruik en corruptie te vermijden, het net cruciaal is in een democratische samenleving dat de handelingen van een overheidsorgaan onderhevig kunnen zijn aan maatschappelijke kritiek.[3] In *OOO Memo* had het Hof wel nog één uitzonderingsmogelijkheid geformuleerd voor overheidsorganen die geen commercieel belang hadden bij het beschermen van hun reputatie: zij konden zich alsnog op deze doelstelling beroepen wanneer hun individuele leden gemakkelijk identificeerbaar waren in de kritiek waartegen zij wilden optreden.

6. Wanneer het Hof deze tweeledige test toepaste op de onderhevige zaak, kwam het tot de vaststelling dat de inperking niet gerechtvaardigd was. Vooreerst had de gemeente Tata geen belang gehad in het beschermen van hun ‘commercieel succes en levensvatbaarheid’ aangezien zij gefinancierd werden door belastinggeld en verondersteld werden het *algemeen* belang te dienen (in tegenstelling tot hun eigen, commercieel belang). Daarnaast werden noch in de door de verzoekster gedeelde Facebookpost, noch in haar eigen bericht, individuele leden van het gemeentebestuur vermeld, zodat niet kon gesteld worden dat zij ‘gemakkelijk identificeerbaar’ waren. Dit bracht het Hof ertoe te oordelen dat het gemeentebestuur enkel had gehandeld in diens hoedanigheid als lid van de uitvoerende macht, wat niet onder het toepassingsgebied van de legitieme doelstelling van ‘de bescherming van de reputatie en de rechten van anderen’ viel. Bij gebrek aan een legitieme doelstelling, oordeelde het Hof dan ook dat een schending van artikel 10 EVRM had plaatsgevonden.

### **De overheid als ‘andere’?**

7. De vraag of publieke overheden zich op legitieme wijze kunnen beroepen op de bescherming van hun eigen reputatie om de vrijheid van meningsuiting van hun onderdanen in te perken, bleef lang onbeantwoord. In een aantal zaken had het Hof aanvaard dat ook publieke overheden onder de noemer ‘anderen’ begrepen konden worden wat betreft de doelstelling van de ‘bescherming van de reputatie en rechten van anderen’.[4] Meer nog, in de zaak *Frisk en Jensen t. Denemarken* had het Hof uitdrukkelijk *ontkend* dat de rechterlijke macht de enige tak van de overheid was waarvoor de overheid op legitieme wijze de bescherming van diens reputatie kon nastreven.[5] Het Hof oordeelde zelfs in deze zaak dat er geen reden was om overheidsorganen uit te sluiten van de categorie ‘anderen’ onder de tweede paragraaf van artikel 10 EVRM.[6] Daarentegen had het Hof echter ook al in een aantal gevallen de vraag bewust opengelaten en in de plaats zijn aandacht gevestigd op de noodzakelijkheid van de inperking op de vrijheid van meningsuiting in een democratische samenleving.[7]

8. Een definitief antwoord op deze vraag kwam er pas in het arrest *OOO Memo t. Rusland*. In deze zaak had het regionaal bestuur van Volgograd een zaak aangespannen tegen een

Russisch mediabedrijf dat een artikel had gepubliceerd waarin het regionaal bestuur ervan werd beschuldigd bewust subsidies voor de stad Volgograd achter te houden nadat de door hen gesteunde kandidaat niet geselecteerd was door de stad bij de gunning van een overheidsopdracht.[8] Hier stelde het Hof definitief dat overheidsorganen zich niet langer kunnen beroepen op de 'bescherming van de reputatie en rechten van anderen' ter rechtvaardiging van inperkingen op de vrijheid van meningsuiting wanneer zij handelen om hun eigen reputatie te beschermen. Het Hof bracht in herinnering dat de grens van wat als toelaatbare kritiek beschouwd kon worden reeds verder lag bij overheidsorganen dan in het geval dat de kritiek gericht was tegen een individuele burger.[9] Daarnaast wees het Hof op een aantal mogelijke gevaren. Zo had de Mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa reeds gewezen op het toenemend gevaar voor zogenaamde SLAPP-procedures, waarbij procedures aangespannen worden tegen particuliere personen om hun deelname aan het publieke debat in te perken.[10] Het Hof erkende dat zulke procedures een gevaar voor de democratie inhielden – en zeker wanneer deze ingesteld werden door overheidsorganen, gelet op de machtspositie waarin die zich bevonden ten opzichte van individuen.[11] Zoals eerder gesteld, bracht het Hof hier in herinnering dat het in een democratische rechtsstaat noodzakelijk is dat overheidshandelingen niet alleen gecontroleerd worden door de wetgevende en rechterlijke macht, maar dat ook de publieke opinie zich hierover moet kunnen uitlaten teneinde het risico op machtsmisbruik en corruptie te beperken. Overheidsorganen toelaten om procedures wegens laster aan te spannen tegen mediakanalen zou dan ook een '*chilling effect*' hebben op de persvrijheid. Om deze redenen oordeelde het Hof toen dat de overheid zich niet op legitieme wijze kon beroepen op de bescherming van hun reputatie ter rechtvaardiging van procedures aangespannen tegen individuen die zich (terecht of onterecht) kritisch hadden uitgelaten over de overheid.

### **De illegitimiteit van de bescherming van de overheidsreputatie**

9. Waar de verzoeker in *OOO Memo* nog een mediabedrijf was, bevestigt het Hof in *Mária Somogyi* dat eenzelfde redenering geldt wanneer de verzoeker een particulier is die niet op enige manier optreedt als media- of persfiguur. Het belang van deze rechtspraak mag niet onderschat worden. De toets van de legitimiteit van een doelstelling is immers van een andere aard dan de andere onderdelen van de klassieke toets die het Hof uitvoert om te onderzoeken of een inperking van een Verdragsrecht al dan niet gerechtvaardigd is. Waar de vraag naar de evenredigheid van een inperking contextafhankelijk is, is de legitimiteitstoets net categorisch. Een oordeel van niet-evenredigheid impliceert dat de verwerende overheid de doelstelling op zich wel op een andere, minder verregaande manier mag nastreven. Zo lag de nadruk in de eerdere zaken waar het Hof de bescherming van de reputatie van de overheid wel als legitieme doelstelling aanmerkte, nog op de vraag of de nationale rechters een goede afweging gemaakt

hadden tussen het belang van de overheid om haar reputatie te beschermen enerzijds, en het belang van de verzoeker om diens recht op een vrije meningsuiting uit te oefenen anderzijds. Een oordeel van illegitimité wijst er echter op dat de verwerende overheid eenzelfde doelstelling *nooit* mag nastreven, omdat de doelstelling indruist tegen de kernwaarden van het Verdrag. Dit wil met andere woorden zeggen dat, krachtens de uitspraken van het Hof in *OOO Memo* en *Mária Somogyi*, geen evenwicht gezocht moet worden tussen de tegengestelde belangen wanneer de overheid een procedure wegens laster aanspant tegen individuen naar aanleiding van meningen die zij geuit hebben. Het loutere feit dat de overheid in haar eigen niet-commercieel belang optreedt – en voor zover de leden van het betrokken overheidsorgaan niet individueel identificeerbaar waren in de aangeklaagde meningsuiting – volstaat om de zaak reeds in het voordeel van het betrokken individu te beslechten; de overheid streeft immers geen legitiem doel na. De beslissing om dergelijke zaken te verwerpen op het niveau van de doelstelling en niet op het niveau van de evenredigheid, is dan ook een bijzonder sterk signaal van het Hof. Met deze positie toont het zich enerzijds bewust van de gevaren die SLAPP-procedures inhouden voor bepaalde basisprincipes in een democratische samenleving, en anderzijds strijdvaardig om deze aan te pakken op een principiële manier.

10. In dit geval is het belangrijk op te merken dat eenzelfde redenering niet opgaat voor de doelstelling van de bescherming van de autoriteit en onpartijdigheid van de rechterlijke macht, dewelke als afzonderlijke doelstelling opgenomen is in de tweede paragraaf van artikel 10. Deze doelstelling heeft immers een andere bestaansreden. Zo aanziet het Hof de rechterlijke macht in zijn lidstaten als de ultieme beschermer van de rechtvaardigheid in de maatschappij, wat een kernwaarde is in een democratische samenleving. Teneinde deze rechtvaardigheid te kunnen waarborgen, is het cruciaal dat het vertrouwen leeft bij het publiek dat de rechter hier effectief voor kan zorgen. De perceptie moet dus in stand gehouden worden dat de rechtbank het meest geschikte forum blijft om juridische geschillen op een objectieve en onpartijdige manier te beslechten.[12] Daarnaast wordt de rechterlijke macht ook onderscheiden van de uitvoerende macht door het feit dat die eerste onderhevig is aan een discretieverplichting; in tegenstelling tot leden van de uitvoerende macht zijn leden van de rechterlijke macht niet gemachtigd om in het openbaar te reageren op kritiek die hen ten laste gelegd wordt. Aanvallen op hun gezag in de samenleving moeten dan ook noodzakelijkerwijs van overheidswege gepareerd worden.[13] Een en ander verklaart waarom de bescherming van het gezag van de rechterlijke macht wél nog steeds als legitieme doelstelling aangemerkt wordt door het Hof.[14]

11. Tot slot moet een belangrijke kanttekening gemaakt worden bij het bovenstaande. Het feit dat lasterprocedures een mogelijk *chilling effect* kunnen hebben op de publieke opinie en dat de bescherming van de reputatie van overheidsorganen daarom niet als legitieme doelstelling

erkend kan worden, wil niet zeggen dat, in de gevallen dat deze doelstelling nagestreefd werd, dit *chilling effect* ook effectief *beoogd* werd. Het Hof maakt in dit verband geen onderscheid tussen intentie en gevolgen; ook overheidsorganen die op zich niet de bedoeling hadden om met hun procedures een signaal te sturen naar andere critici om zich in te houden met hun kritiek, zullen zich niet op legitieme wijze kunnen beroepen op de doelstelling van ‘de bescherming van de reputatie en de rechten van anderen’.[15] De mogelijk schadelijke gevolgen voor het principe dat in een democratische samenleving overheidshandelingen altijd onderhevig moeten kunnen zijn aan commentaar van het publiek volstaan met andere woorden voor de conclusie van illegitimiteit, zonder dat hier per definitie een element van kwade trouw vereist is.

## Conclusie

12. Met de zaak *Mária Somogyi t. Hongarije* bevestigt het Hof dus zijn rechtspraak uit het arrest *OOO Memo t. Rusland*. Opmerkelijk is dat, waar in *OOO Memo* nog drie rechters zich oneens verklaarden met het eindoordeel van illegitimiteit en in de plaats opperden dat het Hof over had moeten gaan tot een belangenafweging, de conclusie in *Mária Somogyi* schijnbaar geen tegenstand opleverde tussen de rechters – of althans niet in die mate dat het aanleiding gaf tot een *separate opinion*. De restrictievere interpretatie van de doelstelling van de ‘bescherming van de reputatie en de rechten van anderen’, waarbij overheidsorganen van het toepassingsgebied van deze doelstelling uitgesloten worden tenzij in uitzonderlijke gevallen, lijkt op deze manier dus verder bestendigd te worden in het Verdrag.

Tobias Mortier

Doctoraal onderzoeker en FWO-aspirant aan de Universiteit Gent, verbonden aan het Human Rights Centre en ConstitUGent

[1] *OOO Regnum t. Rusland*, EHRM 8 september 2020, nr. 22649/08, ECLI:CE:ECHR:2020:0908JUD002264908, par. 66, m.nt. Montero Regules.

[2] *OOO Memo t. Rusland*, EHRM 15 maart 2022, nr. 2840/10, ECLI:CE:ECHR:2022:0315JUD000284010, par. 46.

[3] *OOO Memo t. Rusland*, reeds aangehaald, par. 44.

[4] *Reznik t. Rusland*, EHRM 4 april 2013, nr. 4977/05, ECLI:CE:ECHR:2013:0404JUD000497705, par. 41; *Pinto Pinheiro Marques t. Portugal*, EHRM 22 januari 2015, nr. 26671/09, ECLI:CE:ECHR:2015:0122JUD002667109, par. 41; *Novaya Gazeta en*

*Milashina t. Rusland*, EHRM 3 oktober 2017, nr. 45083/06, ECLI:CE:ECHR:2017:1003JUD004508306, par. 53; *Ostanina t. Rusland*, EHRM 17 april 2018, nr. 22169/11, ECLI:CE:ECHR:2018:0417JUD002216911, par. 19.

[5] *Frisk en Jensen t. Denemarken*, EHRM 5 december 2017, nr. 19657/12, ECLI:CE:ECHR:2017:1205JUD001965712, par. 47.

[6] *Frisk en Jensen t. Denemarken*, reeds aangehaald, par. 49.

[7] *Romanenko e.a. t. Rusland*, EHRM 8 oktober 2009, nr. 11751/03, ECLI:CE:ECHR:2009:1008JUD001175103, par. 39; *Kharlamov t. Rusland*, EHRM 8 oktober 2015, nr. 27447/07, ECLI:CE:ECHR:2015:1008JUD002744707, par. 25; *Margulev t. Rusland*, EHRM 8 oktober 2019, nr. 15449/09, ECLI:CE:ECHR:2019:1008JUD001544909, par. 45.

[8] *OOO Memo t. Rusland*, reeds aangehaald, par. 7-16.

[9] Zie ook *Lombardo e.a. t. Malta*, EHRM 24 april 2007, nr. 7333/06, ECLI:CE:ECHR:2007:0424JUD000733306, par. 54.

[10] Zie voor meer over het SLAPP-aspect van de zaak *OOO Memo*: D. Voorhoof, 'OOO Memo v. Russia: ECtHR Prevents Defamation Claims by Executive Bodies', *Strasbourg Observers* 1 april 2022, <https://strasbourgobservers.com/2022/04/01/ooo-memo-v-russia-ecthr-prevents-defamation-claims-by-executive-bodies/>.

[11] *OOO Memo t. Rusland*, reeds aangehaald, par. 43.

[12] *Morice t. Frankrijk*, EHRM 23 april 2015, nr. 29369/10, ECLI:CE:ECHR:2015:0423JUD002936910, par. 128-30.

[13] *Morice t. Frankrijk*, reeds aangehaald, par. 128.

[14] Zie ook *Mária Somogyi t. Hongarije*, EHRM 16 mei 2024, nr. 15076/17, ECLI:CE:ECHR:2024:0516JUD001507617, par. 29.

[15] Zie hierover kritisch: *OOO Memo t. Rusland*, reeds aangehaald, *Joint Concurring Opinion of Judges Ravarani, Serghides and Lobov*, par. 7.

## ANNOTATIE

**D. t. Letland (EHRM, 76680/17) – Informeel kastensysteem in de gevangenis is te beschouwen als onmenselijke en vernederende behandeling*****P. Jacobs***

1. In deze zaak staat het Letse gevangeniswezen centraal. In Letse gevangeniswezen is sprake van een informeel kastensysteem, met de *blatnie* als hoogste kaste, de *muzliki* als middelste en de *kreisie* als laagste kaste. Gedetineerden die tot de laagste kaste behoren worden sterk beperkt in het gebruik van gemeenschappelijke voorzieningen. Zo mogen ze niet op dezelfde banken zitten als de andere gedetineerden en mogen ze niet in de rij staan voor de gevangeniswinkel of de medische dienst met de andere gedetineerden. Daarnaast moeten ze slapen op de minst comfortabele bedden en mogen ze niet in de ruimtes komen die gereserveerd zijn voor de andere, hogere kasten en is deelname aan gemeenschappelijke sportactiviteiten en het delen van douchefaciliteiten voor hen verboden. Bovendien moeten ze nare klusjes opknappen voor de gedetineerden uit de hogere kasten. Klager, die gevangen zat vanwege een seksueel misdrijf, werd tot de laagste kaste gerekend. Het kastensysteem had voor hem tot gevolg dat hij sterk beperkt was in zijn mogelijkheden tot contact en bewegingsvrijheid binnen de gevangenis; zo mocht hij niet aan sportactiviteiten deelnemen, kreeg hij geen toegang tot delen van de gevangenis die voor de hogere kasten waren bestemd en moest hij klusjes uitvoeren voor die gedetineerden, zoals het wassen van hun kleding en het schoonmaken van hun cellen. Het EHRM maakt in deze uitspraak in stevige bewoordingen korte metten met het bestaan van dit informele kastensysteem, kwalificeert het als onmenselijke en vernederende behandeling als verboden onder art. 3 EVRM en draagt de staat op er onmiddellijk voor te zorgen dat de situatie beëindigd wordt. Ik zal hieronder stilstaan bij de feiten van de casus, het oordeel van het EHRM en de potentiële gevolgen van de uitspraak voor het Nederlandse gevangeniswezen.

2. Al blijkt uit de uitspraak niet dat de Letse gevangenisautoriteiten actief bijdroegen aan het in stand houden van dit kastensysteem voor klager, ze wisten wel van het bestaan ervan. Sinds 2014 heeft klager verschillende formele klachten over dit systeem ingediend bij de gevangenisautoriteiten, maar die werden steeds als onvoldoende gefundeerd afgewezen. Ook



de nationale rechter wees klagers stellingen af. Weliswaar achtte de rechter het bestaan van het kastensysteem aantoonbaar, maar volgens de nationale rechters waren de gevolgen daarvan niet zo ernstig dat de drempel van art. 3 EVRM (het verbod op foltering, onmenselijke of vernederende behandeling en bestraffing) werd overschreden. Overigens mag worden verondersteld dat dit informele kastensysteem gedoogd werd door het personeel in gevangenis, al is dit niet aangevoerd door klager in de procedure (in tegenstelling tot in *S.P. t. Rusland* EHRM 2 mei 2023, nr. 36463/11 waarbij eveneens sprake was van een informele pikorde in de gevangenis en klager aangaf dat deze pikorde stilzwijgend werd gedoogd door de gevangenisstaf).

3. Niet alleen waar het gaat om de specifieke klachten van klager, maar ook meer in algemene zin heeft Letland erkend dat sprake is van een hiërarchie of kastensysteem in de gevangenis. Het is daarvoor zelfs ook al bekritiseerd door zowel de nationale ombudsman als het CPT. Voor het EHRM zijn de rapporten van de nationale ombudsman en het CPT (als “fact-finder”) belangrijk voor de vaststelling van het bestaan het informele kastensysteem in de Letse gevangenis. Na het bezoek van het CPT aan drie Letse gevangenis in 2022 stelde het CPT in het rapport naar aanleiding van dit bezoek reeds: “In the Committee’s view, the situation of “untouchable” prisoners in Latvia could be considered to constitute a continuing violation of Article 3 of the European Convention on Human Rights, which prohibits, inter alia, all forms of degrading treatment and obliges state authorities to take appropriate measures to prevent such treatment, including when meted out by fellow prisoners.”[1] In dezelfde trant werd in het rapport door het CPT opgemerkt dat: “The informal prisoner hierarchy (or caste system) still seemed to be a key foundation of prisoners’ life in the three prisons visited, with its traditions dictating internal order and being given priority over official rules. Clearly, those worst affected by this state of affairs were the “lowest caste” prisoners – the so-called “untouchables” – from whom most of the accounts received of inter-prisoner violence originated. The Latvian authorities should take resolute action, without further delay, to address these systemic and persistent problems throughout the prison system.”[2] Met deze woorden kwalificeerde het CPT het bestaan van een informeel kastensysteem in de Letse gevangenis als een (voortdurende) schending van art. 3 EVRM en riep het de lidstaat op onmiddellijk een einde te maken aan het voortduren van de situatie.

5. In de procedure bij het EHRM heeft klager gesteld dat het ontbreken van voldoende optreden van de gevangenisautoriteiten tegen het informele kastensysteem zorgt voor strijdigheid met art. 3 en 14 EVRM (het verbod van discriminatie). Zoals eerder al aangegeven beantwoordt het EHRM de vraag of het kastensysteem en de gevolgen daarvan in zichzelf kunnen worden gekwalificeerd als een vernederende en onmenselijke behandeling als verboden onder art. 3 EVRM, net zoals het CPT dat eerder deed, met een duidelijk ‘ja’. Van een

vernederende behandeling kan volgens het EHRM sprake zijn als sprake is van het tonen van disrespect voor iemands menselijke waardigheid of als sprake is van het creëren van gevoelens van angst of inferioriteit waardoor iemands mentale weerbaarheid wordt gebroken.

6. Interessant is dat het EHRM bij de beoordeling van de klacht zelf stelt dat de drempel om te kunnen spreken van een behandeling die binnen het bereik van art. 3 EVRM valt, de *minimum level of severity*, in de loop van de tijd iets lager is geworden. Hierbij wordt specifiek verwezen naar een eerdere uitspraak tegen Rusland uit 2023, waarbij geldt dat de feiten uit die zaak sterk lijken op die uit de onderhavige zaak. Het EHRM oordeelde in deze zaak dat het kwalificeren van bepaalde gedetineerden als ‘outcasts’ in strijd kwam met art. 3 EVRM, gelet op de vergaande consequenties daarvan.[3] In deze zaak was de situatie in Russische gevangenissen aan de orde, waar een informele ‘pikorde’ bestond waarvan de laagste klasse wordt gevormd door de paria’s. De paria’s moesten vernederend werk uitvoeren, werden sociaal en fysiek gesegregeerd, mochten andere gevangenen niet aanraken etc. Het EHRM achtte het bestaan van deze pikorde aannemelijk en oordeelde dat die voor de outcasts een vernederende en onmenselijke behandeling oplevert. Klager in onderhavige zaak verkeert in een enigszins vergelijkbare situatie met de gevangenen in het relevante precedent, nu er (ook) sprake is van fysieke en symbolische segregatie die een sterke boodschap van inferioriteit jegens de laagste kaste afgeeft waardoor hun menselijke waardigheid wordt ondermijnd. Het feit dat klager geen openlijk en hard verzet heeft getoond tegen de behandeling door zijn medegevangenen doet er niet aan af dat art. 3 EVRM van toepassing is, aldus het EHRM in de eerdere zaak. Ook een zekere passiviteit is in dit soort situaties namelijk een belangrijk copinginstrument en betekent niet dat iemand geen grote stress of angst ervaart.

7. De vervolgvraag is of de Letse autoriteiten voldoende hebben gedaan om klager tegen deze aantasting van art. 3 EVRM te beschermen. De Letse autoriteiten konden zich bewust zijn van de problematiek, zowel in het algemeen als – door klagers klachten – in het concrete geval. Van belang is dat individuele interventies, zoals overplaatsing, in een dergelijke structurele situatie van schending niet effectief zijn; het fenomeen moet volgens het EHRM op structurele wijze en op systemisch niveau worden aangepakt. Daarvan is niet gebleken, zodat de autoriteiten duidelijk tekort zijn geschoten in hun verplichtingen onder art. 3 EVRM, aldus het EHRM. In het licht van die bevinding hoeft het EHRM de klachten over art. 14 EVRM niet meer te behandelen.

8. De duidelijke boodschap die oprijst uit deze uitspraak en de eerdergenoemde zaak tegen Rusland is dat ook bij dergelijke informele kastensystemen, dus systemen die gecreëerd zijn door gedetineerden zelf, het de verantwoordelijkheid is van de lidstaat om ervoor te zorgen

dat adequaat wordt opgetreden om een schending van art. 3 EVRM te voorkomen. Deze boodschap is in lijn met het door het EHRM gehanteerde uitgangspunt dat gedetineerden zich bevinden in een kwetsbare positie vis-à-vis de overheid. Het EHRM geeft er nu ook blijk van oog te hebben voor gedetineerden in een *extra* kwetsbare positie, zoals het geval is bij de gedetineerden die zich onderaan de pikorde in een informeel kastensysteem bevinden. Volgens het EHRM is een belangrijke factor bij de beoordeling van de naleving door de lidstaat van de verplichtingen onder art. 3 EVRM de vraag of de gedetineerde deel uitmaakt van een bijzondere kwetsbare groep. Zoals ook door het EHRM aangegeven wordt (in par. 39 van de uitspraak) zijn er reeds uitspraken geweest waarbij gedetineerden werden gekwalificeerd als behorend tot een ‘particularly vulnerable group’, zoals homoseksuele gedetineerden, gedetineerden die hebben samengewerkt met de politie, zedendelinquenten, en oud-politieagenten. Toekomstige jurisprudentie van het EHRM zal moeten uitwijzen of het EHRM ook voor deze (en eventueel ook andere kwetsbare groepen gedetineerden) bereid is te komen tot een verhoogde rechtsbescherming in het licht art. 3 EVRM.

9. Wanneer gekeken wordt naar het Nederlandse gevangeniswezen kan geconcludeerd worden dat er geen sprake is van een informeel kastensysteem zoals aan de orde was in deze uitspraak. In dit opzicht heeft deze uitspraak geen directe consequenties voor de Nederlandse situatie. Ondanks het ontbreken van een dergelijk informeel kastensysteem bestaat er echter ook in Nederlandse gevangenis een bepaalde hiërarchie onder gedetineerden, waarbij ook bepaalde groepen gedetineerden onderaan de pikorde staan. Ik denk hierbij met name aan zedendelinquenten, waarbij geldt dat wanneer duidelijk wordt dat iemand vastzit vanwege een zedendelict dit niet zelden leidt tot bedreigingen, onrust en soms ook tot geweld, maar ook aan gedetineerden uit de LHBTQI+ gemeenschap, zoals transgender gedetineerden. In de gevangenis lopen zij een verhoogd risico op mishandeling, uitsluiting en discriminatie.[4] Zedendelinquenten en transgender gedetineerden worden in de praktijk uit veiligheidsoverwegingen vaak geplaatst op de Extra Zorg Voorziening (EZV). Het voornaamste verschil met het standaardregime is gelegen in het detentieklimaat: de EZV biedt een ondersteunend milieu in kleinere groepen. Al kan op de EZV de veiligheid van gedetineerden beter worden gewaarborgd dan op de reguliere afdeling, eigenlijk horen zedendelinquenten en transgender personen op de EZV niet thuis, omdat deze gericht is op het opvangen van gedetineerden met lichamelijke en/of geestelijke problemen. Mede daardoor is er in de PI Arnhem een speciale zedenafdeling in het leven geroepen. Op deze afdeling ligt de nadruk op rust, veiligheid en behandeling.[5] Onderhavige uitspraak scherpt in dat er in het gevangeniswezen, ook in Nederland, aandacht moet (blijven) voor gedetineerden die in de (informele) hiërarchie onderaan de pikorde staan en die kwetsbaar zijn voor mishandeling, uitsluiting en discriminatie door medegedetineerden. Ook (of: juist) voor die gedetineerden dienen de gevangenisautoriteiten adequate maatregelen te nemen om onveilige

detentieomstandigheden te voorkomen en een humane detentie te garanderen.

Mr. dr. P. (Pauline) Jacobs, universitair hoofddocent straf(proces)recht Tilburg University

[1] Aangehaald door het EHRM in de uitspraak onder par. 29 en CPT/Inf (2023) 16, par. 77.

[2] CPT/Inf (2023) 16, pag. 5.

[3] *S.P. t. Rusland*, EHRM 2 mei 2023, nr. 36463/11, ECLI:CE:ECHR:2023:0502JUD003646311.

[4] P. Jacobs, 'Transgender achter de deur. Een onderzoek naar en aanbevelingen voor de behandeling van transgender gedetineerden', *Nederlands Tijdschrift voor Strafrecht* 2022/77.

[5] Zedenafdeling PI Arnhem | Informatief | DJIzien.